

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kamusal Alan ve Bu Alanın İdeolojik Aygıtlar ile Tahkimi

Public Sphere in the Early Republican Period and Its Consolidation through Ideological Apparatuses

Barış KANDEĞER¹

öz

Kamusal alan olgusu, kapitalizmin dinamikleri ile birlikte modern siyasal yapı ve işleyişin ve buna eklemlenen toplumsal yapının bir tezahürü olarak ortaya çıkan bir olgudur. Bu temel üzerine biçimlenen kamusal alan; kitlelerin özgür düşünce, ifade, örgütlenme, tartışma, kamuoyu oluşturma ve alenileşme alanı olarak birlikte yaşamın zeminini oluşturur. Dolayısıyla özel alanın karşısında konumlanan bir içeriğe ve niteliğe sahiptir. Siyasal ile toplumsal alanın karşı karşıya gelmesine, ilişkisel bir zemin kurmasına ve birbiri üzerinde bir etkileşim sağlanmasına imkân tanır. Bu bağlamda makale; Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kamusal alan olgusunu irdelemekte, bu alanın nasıl varlık kazandığına ve dönüşüm dinamiklerine odaklanmaktadır. Bu kapsamda, sözü edilen dönemde kamusal alanın Cumhuriyet'i kurucu kadro tarafından kuruluş felsefesine uygun bir biçimde inşa edildiğini, dönüştürüldüğünü ve ideolojik araçlar üzerinden toplumsal yapıları kendisine bağımlı hale getirdiğini iddia etmektedir. Çalışma bu bağlamda, dönem özelinde yapılan az sayıda çalışma olmasından dolayı özgünlük taşımaktadır. Çalışmada, betimsel bir yöntem izlenerek konu ile ilgili birincil ve ikincil kaynaklar analiz edilerek tartışılmakta ve değerlendirilmektedir. Buradan hareketle, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kamusal alan, politik alan ile özdeş kılınmakta, Cumhuriyet'in tahayyüllerine uygun bir şekilde dönüştürülmektedir.

Anahtar kelimeler: Kamusal Alan, Erken Cumhuriyet, İktidar, Yurttaşlık, İdeolojik Araçlar

ABSTRACT

The phenomenon of the public sphere is a phenomenon that emerged as a manifestation of the dynamics of capitalism, the modern political structure and functioning, and the social structure articulated with it. Shaped on this basis, the public sphere forms the basis of coexistence as a sphere for free thought, expression, organisation, discussion, public opinion formation and public engagement. Therefore, it has a content and quality positioned against the private sphere. It enables the political and social spheres to come face to face, to establish a relational ground and to interact with each other. Within this scope, the article analyses the phenomenon of the public sphere in the Early Republican Period and focuses on how this sphere came into existence and its transformation dynamics. In this context, the article argues that the public sphere was constructed and transformed by the founding cadres of the Republic in accordance with the founding philosophy and made social structures dependent on itself through ideological apparatuses. In this context, the study is unique as it is one of the few studies on the period. The study follows a descriptive method and analyses, discusses and evaluates primary and secondary sources on the subject. From this point of view, in the Early Republican Period, the public sphere is identified with the political sphere and transformed in accordance with the visions of the Republic.

Key words: Public Space, Early Republic, Power, Citizenship, Ideological Tools

¹ Corresponding Author: Yüzüncü Yıl University, bkandeger@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9996-3813

GİRİŞ:

Kuramsal anlamda ve politik düzlemde çeşitli anlamları ve yaklaşım farklılıkları içeren kamusal alan kavramı, modern siyasetin önemli kavramlarından biridir. Bu kavram, modern siyaset felsefesi bağlamında zamanın ruhuna uygun olarak biçimlenirken, geleneksel yaşam biçimlerinin yerine modern yaşam pratikleri içerisinde kendisine yer bulan ve anlam dünyası oluşturan bir olgu olarak ortaya çıkar. Kamusal alan, kolektif bir düşünce, fikir, kanaat ve eylemselliklerin ortaya çıkmasına imkân veren, eşit ve özgür katılımı mümkün kılan bir olgu olarak tanımlanır (Arendt, 2018; Habermas, 1991; Habermas; 2004; Zabcı, 2012; Özbek, 2004; Eren, 2005). Bu bağlamda kamusal alan düşüncenin, tartışmanın eylemsel alanına işaret eder ve siyasal olan ile bir etkileşim ve mücadele alanı olarak anlam kazanır. Kamusal alanın bir özgürlük alanı olması bireyin ve toplumun varlık alanına denk düşer. Bu minvalde kamusal alan, siyasal ve toplumsal güçlerin karşı karşıya gelerek nasıl bir etkileşim, iletişim ve mücadele biçimi ortaya koyduklarını açık etmesi açısından bir anlamlılık üretir. Burada kamusal alan modern zamanların insana atfettiği akıl ile ilişkilendirilen bir bağlama sahiptir. Dolayısıyla insan aklını veri kabul ederek bir kamusal alandan söz etmek gerekir. Zira insan aklı her şeye muktedir kılınırken onun mütemmim cüzleri eşitlik, özgürlük, katılım gibi olgulara içkin kılınır. Bu çerçevede kamusal alan rasyonel insanın ve kolektif kimliğinin siyasal ve toplumsal meselelerde söz söyleme ve eylemsel olma halinin sembolik ifadesidir. Bu ifade tarihsel süreç içerisinde siyasal ve toplumsal dinamiklerle şekillenen bir gerçeklik ile kurulmak istenirken modern devlet gereksinimleri bu gerçekliği yeniden kurmaya çalışır. Bundan dolayı kamusal alan olgusu, modern devletin kendisini güçlü bir şekilde hissettirdiği 19. yüzyıldan itibaren bağımlı hale getirilmeye çalışılan bir alana karşılık gelir. İki dünya savaşı arası dönem, bu bağımlılığın yoğun yaşanmasını mümkün kılacak ideolojik ve politik araçların etkinlik kazanmasına imkân verir.

Çalışmanın konusu ve kapsamı, kamusal alanın geniş bir teorik analizine imkân vermemektedir. Bu doğrultuda genel hatları ile kamusal alan kavramı, kamusal alanın tarihsel süreci ve kamusal alana ilişkin temel yaklaşımların irdelenmesine öncelik verilmektedir. Kamusal alan kavramı, çeşitli ve bazen çelişkili anlamlar barındıran karmaşık bir kavramdır. Bu terimin kökenleri farklı tarihi dönemlere dayanır. Sanayileşmiş burjuva toplumunun mevcut koşullarında kamusal alan kavramı geçmiş dönemlerin anlamları ile bulanıklaşıp bütünleşerek yeni bir boyut ve içerik kazanır. Hukuk, siyaset bilimi ve sosyoloji gibi akademik disiplinler dahi, “kamusal” ve “özel”, “kamusal alan” ve “kamuoyu” gibi geleneksel kategorileri daha kesin kavramlarla değiştirmekte güçlük çeker (Habermas, 1991, s. 1). Bu durum, kamusal kavramının hem teorik hem de pratik düzeydeki derinliğini ve farklı bağlamlara uyarlanabilme kapasitesini ortaya koyar. Warner (2002), kamusal alanın analizinde esnek bir metodolojinin gerekliliğini savunur. Ona göre analiz, sadece metinleri nesne olarak ele almakla sınırlı kalmamalı bununla birlikte metinlerin kendisinin de belirli özelliklere sahip “metinler” olarak anlaşıldığı bir üst pragmatik arka planı da kapsamalıdır. Bu perspektif, kamusal alanın sadece bir fiziksel veya soyut mekân olmadığını aynı zamanda belirli söylemlerin ve ifadelerin kamusal nitelik kazanmasını sağlayan temel bir çerçeve olduğunu ortaya koyar. Nancy Fraser (2004, s.104) için ise kamusal alan, ortak meseleler hakkında tartışma ve müzakere etme hakkını başka bir ifadeyle “kurumsallaşmış bir söylemsel etkileşim alanı”nı ifade eder. Kamusal alana ilişkin farklı tanımlamalar, devlet ve toplum yapısında ortaya çıkan değişim ve dönüşümlerin yansımalarını teşkil eder.

Kamusal alanın önemi, Hannah Arendt'in (2018) insanlık durumunun temel faaliyetleri olan “vita activa” kavramıyla da yakından ilişkilidir. Arendt, “işgücü” (labor), “çalışma” (work) ve “eylem” (action) arasındaki ayrımı vurgular. Özellikle “eylem” ve “konuşma”, kamusal alanda öznelerin kendilerini benzersiz ve tekrarlanamaz varlıklar olarak gösterdiği faaliyetlerdir. Bu alan, Arendt tarafından “görünüş alanı” (space of appearance) olarak adlandırılır. İnsan ilişkilerinin anlamlı öyküler yarattığı bir sahnedir. Antik Yunan'da, siyasi hayatın merkezinde yer alan bu “vita activa” faaliyetleri içinde, konuşma ve eylem, şiddet dışındaki tüm alanlarda eşzamanlı ve eşit derecede önemli kabul edilmiştir. Arendt, eylem ve konuşmanın, aynen imalatın kullanışlı nesneler üretmesi gibi, kendiliğinden anlamlı öyküler ortaya çıkardığını ifade eder. Bu bakış açısı, kamusal alanın sadece rasyonel tartışmaların yapıldığı bir platform olmadığını, aynı zamanda insan varoluşunun kendini

açığa vurduğu ve anlamlandığı temel bir sahne olduğunu vurgular. Bu, kamusal alanın sadece bilişsel değil aynı zamanda varoluşsal ve fenomenolojik bir önem taşıdığını gösterir.

Tarihsel olarak kamusal alan Antik Yunan'dan itibaren üzerinde etraflica durulan, önemine işaret edilen ve siyasal alan ile birlikte düşünülen bir olgudur. Antik Yunan'da 'Koine' kavramı ile ifade edilen kamusal alan, siyasal yaşam alanına içkin olarak 'Polis' ile özdeşlik içerir ve ortak yaşamın mekânsal birlikteliği olarak 'agora' ile örtüşür. Bundan dolayı Oikos'tan yani özel alandan/haneden ayrılır. Özel alan/hane alanı, aile üyelerinin istek ve ihtiyaçları içeren, zorunlu bir ilişkinin varlık kazandığı alana karşılık gelir. Başka bir deyişle kadın ve erkek arasındaki görev ve sorumlulukların biçimlendiği, iş ve emeğin faaliyet alanıdır. İş ve emek özel alanın yeniden üretilmesinin bir aracıdır. Bu alan, insanların ihtiyaçlarını karşılaması ve varlığını devam ettirmesi için bir başkasına ihtiyaç duyduğu zorunlu ve doğal bir alanı içerir (Arendt, 2018; Habermas, 1991). Bu alan 'apolitik' bir alan olmasından dolayı kamusal alandan ayrılır. Bir mahremiyet alanı hüviyetine sahip özel alan zorunluluklar, sorumluluklar alanı olarak görülürken kamusal alan daha çok özgürlükler alanı olarak düşünülür çünkü özgürlük ancak kamusal/siyasal yaşam yani 'Polis'in içerisinde olmakla elde edilen bir erdemi ifade eder (Yılmaz, 2007, s.15; Öztan, 2024, s.94). Arendt'e (2018, s.70-71) göre kamusal alan eşitliğin, özgürlüğün, katılımın, konuşma ve eylemin var olduğu bir alandır. Arendt için özel alan gizlilik içerirken kamusal alan alenilik özelliği taşır. Arendt için alenilik içeren kamusal alan görülebilenin ve duyulabilenin var olabildiği, bir arada oluşu, ortak bir yaşamı ve birlikteliği mümkün kılan alandır. Bir anlamda özgür toplumsal varoluş ve iyi bir yaşam ile koşullandırılır. Bundan dolayı 'Polis'in varlığı ile özdeşlik içindedir. Antik Yunan'da 'Polis' yurttaşlık temelinde iyi bir siyasal ve toplumsal yaşam koşullarının oluşturulması ve sürdürülmesi bakımından kurucu işlevlere sahip olmuştur. Özellikle Platon ve Aristo'nun iyi yaşamı mümkün kılacak bir 'Polis'in taşıması gereken niteliklere yönelik çabaları (Platon, 1999; Aristo, 2014), bu temel düşüncenin bir tezahürüdür. Arendt için 'Polis' ile kamusal alan, sözü edilen iyi bir yaşamın kurulabileceği alan olarak, insanın kendisini gerçekleştirebileceği ve özgürleşebileceği bir alana karşılık gelir (Arendt, 2018, s.72; Karadağ, 2003, s.178).

Kamusal alan tarihsel süreçte farklı kategoriler içinde biçimlenir. Antik Yunan'da siyasal yaşamın bizihi kendisi olurken, feodalitede temsili bir kamusalığa evrilir; kapitalizmin serbest rekabetçi zaman aralığında burjuva kamusalılığı niteliği gösterir, nihayetinde kitle üretimi ve tüketim kültürü içinde ve refah devleti kimliği altında zayıflar (Zabcı, 2012, s.111; Savut, 2016, s. 23). Kamusal alanın tarihi evrimi, Antikiteden Orta Çağ'ın feodal sistemlerine ve modern çağın başlangıcındaki temsili kamusal alana doğru ilerleyen bir süreci kapsar. Bu süreçte Orta çağ döneminin belirleyici özelliği, kamusal otoritenin ve itibarın, hükümdarın sarayının halka açık seremoniler ve gösteriler aracılığıyla temsil edilmesiyle tesis edilmiş olmasıdır. Bu "temsili kamusal alan"da, yönetici kendisini sadece bir lord olarak değil, aynı zamanda "halkın yüzü" olarak da sunmaktaydı (Habermas, 1991, s. 5). Bir anlamda kamusalılığın görünen, sembolize eden yüzü ve temsilcisiydi. Örneğin, Fransa'da Louis XIV'nin sarayı, görsel ve ikonik bir yapıya sahipti ve krallık imajını sürekli olarak halka açık gösterilerle güçlendiriyordu (Landes, 1988, s. 18-20). Bu dönemde, toplumsal prestij, "kamu"nun varlığıyla değil, egemenin ihtişamıyla ölçülmekteydi ve halk, eleştirel bir kamuoyu oluşturma potansiyelinden yoksun pasif bir alıcı konumundaydı (Habermas, 1991, s. 6).

Jürgen Habermas'a (1991) göre kamusal alan modern kitle iletişim araçları olan gazeteler, dergiler, kitapların varlığı ve yaygınlığı ile biçimlenen ve etkinlik kazanan bir iletişim ve tartışma alanıdır. Özellikle sanayi toplumu ile birlikte yaşanan değişimin ürünü olarak yeniden biçimlenen bir kamusal alan, modernitenin dinamikleri ile birlikte varlık kazanır. Burada kapitalizmin tarihsel rolüne, teknolojik gelişim ve değişimin geleneksel olanı yerinden ederek modern yaşamın formları ile olan yakın ilişkisine ve etkileşimine, dahası yeniden üretici niteliğine işaret edilir. Habermas'ın düşüncesinde burjuva kamusal alan, kamusal iletişimsel eylem alanını, başka bir ifadeyle 17. ve 18. yüzyılda kitle iletişim araçlarının gelişimi sonucunda doğal bir devinimle ortaya çıkan bir alanı ifade eder. Dahası toplumsal içerikli olguların, meselelerin, düşünce, ifade ve sembollerin açığa çıktığı, bir anlamda 'aleniyet' kazandığı bir alan olarak etkinleşir. Bununla birlikte günlük olarak basılan

gazetelerde siyasal meselelere ve faaliyetlere ilişkin yorumlar ve tartışmalar yapılarak kamuoyunun oluşumuna alan açar.

Bu bağlamda Habermas kamusal alanın iletişim ve eleştirel boyutuna temas eder. Habermas'a göre kamusal alan, toplum ile devlet arasında bir arabulucu rolü üstlenir. Bu alanda, vatandaşlar kendi kamuoylarını örgütleyerek devletin faaliyetlerini demokratik denetim altına almayı amaçlar. Bu ilke, özellikle monarşilerin kapalı ve gizli politikalarına karşı yürütülen mücadeleler sonucunda kazanılmıştır. 18. yüzyılda, felsefenin eleştirel bir nitelik kazanması, edebiyat ve sanatın da eleştirel bir bağlamda var olmasıyla birlikte kamusal alanın bu eleştirel işlevi belirginleşmiştir. Sanat eleştirmenleri, bu dönemde hem kamunun hem de sanatçıların temsilcisi olarak iki yönlü bir görev üstlenmiş, "daha iyi argüman" dışında hiçbir otoriteyi kabul etmemişlerdir. Böylece kamusal alan, kamunun aydınlanmasını ve kendi eleştirel kapasitesini gerçekleştirmesini sağlayan bir "eleştirel özümseme" mekânı haline gelmiştir (Habermas, 1991, s. 42-50). Habermas, Kamusal söylemin sadece tek yönlü bir yayılım olmadığını, aksine sürekli bir dolaşım ve geri bildirim mekanizmaları içerdiğini belirtir. Hatta kitle iletişim araçlarının bile, başarılı olmak için bu karşılıklılık hissini taklit etme ihtiyacı duyduğunu ileri sürer (Warner, 2002, s. 12). Bu, kamusal alanın statik bir yapıdan ziyade, sürekli etkileşim ve dinamik karşılıklılıkla beslenen bir iletişim arenası olduğunu gösterir. Kamusal alanın siyasi katılım ve demokrasiyle ilişkisi, onun temel önemini oluşturan unsurlardandır. Calhoun (1992), demokratik bir siyasi sistem için kamusal alanın yeterli olmasının, söylemin niteliği ve popüler katılımın niceliği olmak üzere iki kritik koşula bağlı olduğunu ifade eder. Habermas'a göre, 17. ve 18. yüzyıllarda gelişen klasik burjuva kamusal alanı, rasyonel-eleştirel bir tartışma etrafında şekillenmişti. Bu tartışmalarda, tartışmacıların kimliği veya statüsü yerine, ileri sürülen argümanların değerliliği belirleyici olmuştur. Habermas, eleştirel akıl yürütme pratiğini burjuva kamusal alanının özünde yatan değerli bir unsur olarak görür (Habermas, 1991).

18. yüzyılın ortalarından itibaren, özellikle İngiltere ve Fransa'da "kamusal" terimi yeni ve dönüştürücü bir anlam kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde, özel kişilerin bir araya gelerek kendilerini bir kamu olarak örgütlemesi ve kamu otoritesini kamuoyu önünde meşrulaştırmaya zorlaması söz konusu olmaktadır. Modern devletle birlikte burjuva kamusal alanı, rasyonel-eleştirel tartışma ve kamuoyu oluşumu etrafında şekillenen yeni bir toplumsallık biçimi olarak somutlaşır. Kahvehaneler, salonlar ve masa toplulukları gibi mekânlar, edebiyat ve sanat eleştirisinin canlandığı, özel kişilerin kamusal akıllarını kullandığı platformlara dönüşür. Bu içerikte bir gelişme, bilgi yaymanın ötesinde pedagojik talimatlar ve eleştiriler sunan dergi ve gazeteler gibi kitle iletişim araçlarıyla kamuoyunun oluşumuna önemli katkılar sağlamaktaydı. Bu süreç, "okuma dünyası"nın (Lesewelt) oluşumuyla paralel bir şekilde ilerledi ve kamusal alanı, otoritenin emirlerini pasifçe alan bir alıcıdan, yöneten otoritenin eleştirel bir rakibi haline getirdi (Habermas, 1991, s. 277). Bu dönüşüm, siyasi katılımın ve düşünsel bağımsızlığın temellerini atmıştır. Burjuva kamusal alanı, Aydınlanma felsefesiyle derinden iç içe geçmiş bir yapı olarak varlık kazanır. Bu durum, her bireyi "kamuoyu yaratıcısı" (publicist) olmaya, yani yazılarını tüm "dünyaya" hitap eden bir bilgin gibi davranmaya çağırırmaktaydı. Bu kozmopolit ruh, dünya vatandaşlığı ve evrensel ilerleme fikriyle birleşerek bilimin "kozmetik kavramı"nda somutlaşmıştır (Habermas, 1991, s. 325).

Modern anlamda bir kamusal alan düşüncesinin ortaya çıkmasına ve varlık kazanmasına imkân veren temel unsurlar içinde rasyonelleşme, sekülerleşme ve aydınlanma düşüncesi içerik üretici bir işlevsellik gösterir (Öztaş, 2024, s.91). Bu unsurlar, geleneksel kurumsal yapı ve fonksiyonları, tahkim edilmiş zihinsel pratikler üzerinde aşındırıcı etki yaparak yeni temsillerin modern formlar üzerinden ortaya çıkmasını sağlar. Dahası kapitalizmin yaygınlık kazanmasıyla birlikte ortaya çıkan siyasal, iktisadi ve sosyokültürel değişimler, kamusal alan mefhumunun içeriğinde ve kapsamında bir değişim yaratır. Özellikle kamusal alan kapitalizm ve modernite ile birlikte düşünüldüğünde, bu olguların kurucu ve dönüştürücü etkisi kendisini güçlü bir biçimde hissettirir. Bu süreçte sanayileşmenin mekânı haline gelen kentler ve kentlerde ortaya çıkan toplumsal tabakalaşma ve bununla ilintili olarak toplumsal hareketlerin oluşturduğu dinamizm, kapitalizm ve modernite içinde bir kamusal alanın oluşumuna zemin sağlar (Alaçahan ve Vatandaş, 2021; Eray, 2017). Bu kapsamda kamusal alan devlet ile toplumun bir yüzüyle karşılaştığı, diğer yüzüyle kesiştiği bir zeminde varlık kazanan bir alan

olarak, siyasallıklar ile sosyallıkların birbirini etkileyebilmesinin imkân ve koşullarını ortaya koyar. Karşılaşma, birbirine denkliği varsayılan güçlerin/aktörlerin eşitlik temelinde benzer kurallara tabi olarak belirli bir sahneyi paylaşma durumudur (Ertugay, 2017). Dolayısıyla kamusal alan böyle bir karşılaşma alanına denk düşer. Kamusal alan olgusu, devlet ile toplum arasındaki ilişkinin niteliğini, izdüşümlerini ve etkileşim alanını belirlemesi bakımından özellikle modern siyaset felsefesi ve olguları içerisinde dikkate değer bir olgudur. Bu olgu, devlet karşısında bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin eylemsel alanını tanımlamasından dolayı özgürlükler alanı olarak belirginleşir. Devlet ve siyasal iktidar karşısında konumlanan bu alan, kitlelerin düşünce ve fikirlerinin, eleştiri ve tartışmanın temerküz ettiği bir içerik taşır. Bu kapsamda kamusal alan, siyasal iktidar için politik düzenin, ideolojinin, değer ve tutumların, ilke ve yaklaşımların meşruiyetini sağlayan önemli bir dayanak noktasını oluşturur.

Bu bağlamda sınıfsal ilişkiler, mekânsal örgütlenmeler, siyasal kültür, kitle iletişim araçları gibi olgular kamusal alan ile birlikte düşünülen ve ele alınan olgular olmuştur. Bu olguların devlet ve siyaset ile kuracağı ilişkilerin niteliği ve etki alanı kamusal alanın varlığı, kapsamı ve niteliği ile düşünülür. Demokratik ve özgürlükçü değerlere ve tahayyüllere ilişkin bir siyasal ve toplumsal yaşam idealize edilmeye çalışılır. Bu cihetle kamusal alan bir temsili/simgesel alan olarak bireylerin devlet ve siyaset ile yakın bir ilişki kurmasını sağlayarak politik bir topluluk oluşumunu ve bu topluluk üyeliğinin etkinliğini mümkün kılan bir alana karşılık gelir. Siyasal ve toplumsal katılım alanını genişleten ve derinleştiren özelliği ile politik olana görünürlük ve meşruluk sağlar. Kamusal niteliği haiz konuların, sorunların, meselelerin düşünsel ve fikirsel zemin bulmasına, tartışılmasına ve gündem oluşturmaya, örgütlü hale gelmesine ve eylemsellik göstermesine dair bir birliktelik oluşturarak bir anlam ve deneyim üretir (Öztan, 2024, s.92-93; Zabcı, 1997, s.42-43). Kamusal alanın oluşumuna etki eden önemli bir unsur, özgürlük ortamının, katılım aygıtlarının ve süreçlerinin dolayısıyla fikirlerin serbest bir biçimde alışverişinin varlığıdır. Nihayetinde ortak bir yaşamı ve birlikteliği sağlayacak, siyasal ve toplumsal alanda praksiyi temellendirecek bir gerçekliğin üretilmesi için kamusal alan bir gereksinim halini alır.

Devletin faaliyet alanının genişlemesi ve modern refah devletinin yükselişi, kamusal alanın geleneksel siyasi işlevini derinden değiştirmiştir. Bu durum kamusal alanın yapısal dönüşümünü içerir. Habermas, yönetim operasyonlarının genel siyasi programlardan giderek bağımsızlaştığını ve “rasyonel-teknik uyum” kisvesi altında yönetimin hükümetin yerini aldığını belirtir. Bu değişim, kamuoyunun siyasi denetim ve meşrulaştırma işlevinin zayıflamasına yol açmıştır. Hukuki norm kavramı bile, bu değişen gerçeklikleri yansıtacak şekilde, pozitivist bir anlayışla evrensellik ve hakikat işaretlerinden arındırılmıştır. Sonuç olarak, kamusal alan, iktidarın kullanımı ve denge süreçlerinden o kadar uzaklaşmıştır ki, bu süreçlerin rasyonel meşrulaştırılması kamusal alan ilkesiyle talep edilemez veya başarılabilir hale gelmiştir (Habermas, 1991). Habermas, Modern toplumların ayırt edici özelliklerinden birinin, Avrupa feodalizminin ekonomik ve toplumsal dönüşümler aracılığıyla yeni bir kapitalist üretim ve mübadele sistemine kademeli geçişi olduğunu vurgular (Thompson, 1995, s. 81). Bu makro tarihsel değişim, kamusal alanın işleyişi üzerinde derin ve dönüştürücü etkiler yaratmıştır. Habermas için kamusal alanın gerilemesi, aynı zamanda “uzmanlaşma” süreciyle de ilişkilidir. Bu bağlamda kamusal alan, kendi akıllarını kamuya açık olmayan bir şekilde kullanan “uzmanların azınlıklarına” (örneğin hukukçular, akademisyenler) ve kamusal alanın ancak eleştirel olmaktan çıkan “tüketicilerin büyük kitlelerine” ayrıldığını belirtir (Calhoun, 1992, s. 27).

Benhabib (1997, s.6-15), kamusal alan modelleri üzerine yaptığı kapsamlı analizlerinde özellikle Hannah Arendt, liberal gelenek ve Jürgen Habermas’ın yaklaşımlarını karşılaştırır. Benhabib’e göre, Arendt’in “ilişkisel” kamusal alan modeli, “insanların birlikte hareket ettiği her yerde ve her zaman” ortaya çıkarak “özgürlüğün görülebildiği” bir mekân sunar. Bu model, belirli bir topografik konum veya kurumsal yapıdan ziyade, örneğin muhaliflerin bir araya geldiği özel bir yemek odası ya da bir gösteri alanı gibi, kolektif eylemin gerçekleştiği herhangi bir “site” olarak işlev görebilir. Arendt’in kamusal alan anlayışı, modernlik koşulları altında “kamusal alanın kaybına” dikkat çeker, bu da modern toplumların politikadan ziyade ekonomik ve sosyal etkileşimlere odaklanmasıyla açıklanır. Bu dönüşümde bireyler, kamusal alanda artık “eylemde bulunmak” yerine “sadece davranış sergileyen” ekonomik aktörlere dönüşürler. Benhabib, Arendt’in bu “ilişkisel” modelinin, kamusal söylemin

içeriğinden ziyade usulüne dayalı bir anlayışını benimsediğini yani söylemin ne hakkında olduğundan çok nasıl gerçekleştiğinin önemli olduğunu vurgular. Zira şiddet ve zorlama, kamusal söylemin özgünlüğünü tahrir eder. Benhabib, Arendt'in kamusal alan kavramını "diyalogsal ve usule dayalı bir model" yönünde dönüştürdüğünü ifade ederken Arendt'in Cumhuriyetçi erdem geleneğine dayalı modelinin "modern dünyanın gerçekleriyle sıkça çeliştiğini" ve siyasi kamusal alan ile demokratik meşruiyet arasında net bir bağlantı kurmadığını savunur. Arendt'in agonistik kamusal alan modelinin, modernliğin sosyolojik gerçekliği ve adalet için verilen güncel siyasi mücadelelerle çeliştiğine işaret eder. Diğer yandan, Jürgen Habermas'ın kamusal alan teorisi, modern siyasetteki kavramın merkeziliğini vurgular ve Aydınlanma döneminde özel kişilerin kamusal meseleler hakkında akıl yürütmek üzere bir araya gelmesiyle yeni bir kamu biçiminin ortaya çıktığını gösterir. Benhabib'e göre, Habermas'ın Arendtçi "kamusal alan" kavramını "kamusal küre"ye dönüştürmesi, kamusal küre ile demokratik meşruiyet arasında bağlantı kurulmasını mümkün kılmıştır. Habermas'ın müzakereci demokrasi modeli, çoğulcu ilişki biçimlerine öncelik verir ve siyasi partilerden sivil inisiyatiflere, sosyal hareketlerden gönüllü derneklere kadar uzanan çeşitli örgütlenmeler aracılığıyla "anonim bir kamusal konuşma"nın oluştuğunu öne sürer. Ancak Benhabib, her iki düşünürün modelinin de günümüz demokratik teori ve pratiğinde kamusal alanın tüm karmaşıklığını tam olarak ortaya koymaya yeterli olmadığını ileri sürer çünkü her ikisinin de kendi sorunları ve sınırlılıklarının bulunduğu işaret edilir.

Habermas'ın (1991) kamusal alan teorisinin klasik burjuva modelini idealize ettiği ve 19. ve 20. yüzyıllardaki dönüşümleri yeterince simetrik bir şekilde ele almadığı gerekçesiyle önemli eleştiriler almıştır. Örneğin, 18. yüzyılı John Locke ve Immanuel Kant gibi aydınlanmacı düşünürler üzerinden değerlendirirken, 20. yüzyılı ortalama bir banliyö televizyon izleyicisinin deneyimleri üzerinden yorumlaması, geçmiş dönemi aşırı derecede olumlu, günümüzü ise aşırı derecede olumsuz gösterme eğiliminde olduğu şeklinde yorumlanır (Calhoun, 1992). Bu yaklaşım, Habermas'ın "kitle kültürü" eleştirisindeki ortodoks çizgisine bağlı kalmakla suçlanmasına neden olmuştur. Ayrıca, Habermas'ın plebyen kamusal alanı ikincil bir konumda gördüğü ve burjuva kamusal alanının bir türevi olarak değerlendirdiğine de işaret edilmiştir. Bu da onun sınıf farklılıklarını ve güç eşitsizliklerini yeterince göz önünde bulundurmadığı eleştirilerine yol açar (Calhoun, 1992, s. 428-436). Bu eleştiriler, kamusal alanın tarihsel analizi ve güncel uygulamalarındaki karmaşıklığını vurgulaması açısından önemlidir.

Burjuva kamusal alan yaklaşımına karşı farklı yaklaşımlar, 19. Yüzyıldan itibaren değişen üretim ilişkileri üzerinden üretilir ve burjuva kamusal alan yaklaşımına karşı eleştirileri içerir. Oskar Negt ve Alexander Kluge tarafından ortaya koyulan proleter kamusal alan yaklaşımı bu zemin üzerine oturur. Negt ve Kluge'un yaklaşımı Habermas'ın burjuva kamusal alanı kavramına temel bir eleştiri getirerek "proleter kamusal alan" olgusunu ortaya koyar. Onlara göre proleter kamusal alanı, burjuva kamusal alanının basit bir varyantı değil, tamamen ayrı bir toplumsal bağlam kavramsallaştırmasıdır ve üretim sürecine derinden kök salmıştır (Negt ve Kluge, 1993, s. 105). Örneğin, bir grevin yapıldığı bir fabrika veya işgal edilmiş bir tesis, proleter kamusal alanının özünü temsil eder. Bu tavır üretim süreci ve ilişkileri içinde elde edilen deneyimin bir yansımasıdır. Keza bu alanlarda işçi sınıfının örgütlü deneyimleri, ihtiyaçları ve çıkarları, burjuva kurumları tarafından dışlanmış bir dil ve iletişim biçimiyle ifade bulur (Negt ve Kluge, 1993, s. 105, 47-48). Bu yaklaşımlar, kamusal alanın tek bir hegemonik modelle sınırlı olmadığını, aksine toplumsal çelişkiler, çatışmalar, mücadeleler ve farklılaşan deneyimler içinde çoklu biçimler aldığını ortaya koyar. Bu kapsamda işçilerin, kadınların, köylülerin içine dâhil olduğu farklı ve çoklu kamusal alanlar söz konusu edilir (Fraser, 2004). Farklı, çoklu kamusal alanların sınıf ve kimlik çatışmalarının ve mücadelelerinin varlığı ve çok kültürlü toplum düşüncesinin eylemsellik alanı ile etiketlenmesi, hegemonik bir burjuva kamusal alanın reddiyesini içerir. Fraser, tekil ve kapsayıcı olarak nitelendirdiği Habermas'ın burjuva kamusal alanına dair idealize yaklaşımına itiraz ederek 19. yüzyılda çeşitli sınıf ve kimliklerden kadınların resmi kamusal alandan dışlanmalarına rağmen gayri resmi olarak karşıt söylemler üreterek kendi kamusal alanlarını oluşturduklarını, sokak protestolarında ve yürüyüşlerde bulunduklarını, işçi sınıfının nümayişlerine destek verdiklerini vurgular. Bu dönemde kadınların resmi kamusal alandan dışlanmasına ve toplumsal cinsiyet politikalarına karşı çıkarak kendi kamusal alanlarını oluşturduklarına temas eder (Fraser, 2004, s. 109-121). Dolayısıyla 19. ve 20. yüzyılda kapitalizmin gelişim süreci ile birlikte toplumsal tabakalar arasındaki çıkar çatışması ve sınıfsal eşitsizliklerle birlikte gelişen hak ve özgürlük mücadeleleri,

burjuva kamusal alana karşılık olarak bölünmüş ve parçalanmış bir kamusal alanın ortaya çıkmasına da neden olur (Dağtaş ve Dağtaş, 2003, s.52; Öztan, 2024, s.99). Bu süreçte iki dünya savaşı arasında siyasal iktidarlar tarafından kamusal alanın kuşatılması ve kendi politik tahayyülleri için biçimlendirilmesi, dönemin konjonktürü içinde farklılaşan bir kamusal alanı ortaya çıkarır (Öztan, 2024, ss. 99-100).

Burjuva kamusal alana getirilen bir diğer eleştiri, kapsayıcılık ve çeşitlilik eksikliğidir. Calhoun (1992), Habermas'ın kamusal alanın iç örgütlenmesi, iktidar ilişkileri, iletişim ağları ve etki yapısı gibi unsurları genel terimlerle ele aldığını ve başlangıçta bu konuları ihmal ettiğini belirtir. Bu durum, kamusal alanın daha çoğulcu ve açık bir şekilde kavramsallaştırılması ihtiyacını ortaya koymaktadır. Örneğin, feminist kamusal alanlar veya hukukçular arasındaki tali kamusal alanlar gibi farklı "kümelenmeler" in varlığı, kamusal alanın tekil bir yapıda değil, farklı tematik içerikler, iç örgütlenmeler ve sınırlar etrafında şekillenen çok sayıda alt alandan oluştuğunu göstermektedir. Berlant (1988), "samimi kamusal alanlar" (intimate publics) kavramını ortaya koyarak, resmi siyasi alanın dışında kalan, ancak topluluğun duygusal ve kültürel yaşamını derinden etkileyen informal etkileşim ağlarını içerdiğini vurgular. Bu çoklu kamusal alan anlayışı, toplumsal çeşitliliğin ve muhalefetin ifadesi için daha zengin bir teorik çerçeve sunar. Kamusal alan üzerine güncel tartışmalar, modern toplumdaki disiplin ve kontrol mekanizmalarını da içermektedir. De Angelis (2004), Jeremy Bentham'ın (2016) panoptik ilkesinin, bireysel "planları" normlara uymayan herkesi gözetim altında tutma amacına sahip olduğunu vurgular. Bu ilke, modern toplumsal örgütlenmede yaygın olarak görülen kontrol ve denetim pratiklerini simgeler. Bu tür mekanizmalar, kamusal alanın özgür ve açık tartışma işlevini kısıtlama potansiyeline sahiptir.

İki dünya savaşı arasındaki dönemde Avrupa'da kamusal alan, liberal çağın sonu ve derin ekonomik ile politik dönüşümlerle karakterize edilmiştir. Özellikle 1873 Büyük Buhranı'ndan itibaren, kapitalist ülkeler serbest ticaret prensiplerini terk ederek korumacılığa yönelmiş ve sanayinin temel sektörlerinde oligopolistik birleşmeler belirginleşmiştir. Almanya'da sanayi kapitalizmi, emperyalist dönemle birlikte "spontane" bir gelişim göstermiş ve dış ticaret ile sermaye ihracatı için siyasi ayrıcalıklı alanlar sağlamıştır. Bu durum, kapitalizmin devlet mekanizması üzerindeki artan talepleri nedeniyle Almanya'nın Batı Avrupa-Kuzey Amerika parlamenter anayasal devletlerinin gelişimini yakalamasını engellemiştir. Bu dönemde diktatörlükler, "düzenlenmiş kamusal alanın plebisiter biçimi" ile öne çıkmıştır (Habermas, 1991). Avusturya'da, özellikle 1918-1934 yılları arasında, tarımsal, endüstriyel ve izole edilmiş Viyana sermayesi gibi farklı ekonomilere sahip bölgeler arasındaki çıkar çatışmaları nedeniyle bir "genel irade" oluşturma zorluğu yaşanmıştır. Sosyal demokrat politika, gündelik yaşamın ve boş zamanın altyapısal düzeyde örgütlenmesine odaklanmış, üretim sürecini bu altyapının dışında bırakmıştır. Nihayetinde Avusturya sosyal demokrasisi, 1934'te dinci-otoriter güçler tarafından fiilen ortadan kaldırılmıştır (Negt ve Kluge, 1993). Faşizm gibi savaş sonrası Avrupa'da ortaya çıkan hareketler, kitle iletişim araçlarını manipüle etmiş ve demagojik sloganlar kullanarak mücadeleyi muhaliflerin alanına kaydırmıştır (Habermas, 1991; Negt ve Kluge, 1993). Frankfurt Okulu'nun geliştirdiği "kültür endüstrisi" kavramı, ticarileşme ve bürokratikleşmenin özerk kamusal alanı nasıl sınırladığını yansıtmaktadır (Negt ve Kluge, 1993; Thompson, 1995).

Amerika'da ise iki dünya savaşı arası dönemde kamusal alanın kendine özgü nitelikleri gözlemlenmiştir. Walter Lippmann'ın 1925 tarihli *The Phantom Public* adlı eseri, bu dönemdeki Amerikan kamusal alan tartışmaları için önemli bir referans noktası olmuştur (Negt ve Kluge, 1993). Amerika Birleşik Devletleri'nde, gazetecilik ve entelektüel kamusal alanlar, yayıncılık süreçlerinin maddi koşulları nedeniyle birbirinden ayrı kalmıştır. Kitle kültürünün yoğun sermayeleşmesi, ilgili medyanın erişilebilirliğini ve etkisini sınırlayan bir faktör olarak öne çıkmıştır. Üniversiteler, ticari ve devlet çıkarları tarafından giderek daha fazla etki altına alınmış, bu da akademik çalışmaların ya marjinalleşmesine ya da yönetim kültürüne işlevsel olarak entegre olmasına yol açmıştır (Warner, 2002). Halkla ilişkiler tekniklerinin Amerika'da büyük işletmeleri meşrulaştırma amacıyla ortaya çıkışı, bu dönemde kamusal tartışmayı etkileme çabalarının bir göstergesidir (Habermas, 1991). Genel olarak, ticarileşme, bürokratikleşme ve "kültür endüstrisi"nin özerk kamusal eylemi sınırlaması eğilimi, Avrupa'daki gibi Amerika bağlamında da gözlemlenmiştir (Negt ve Kluge, 1993).

Bu kapsamda, kamusal alan üzerine yapılan analizler ve çalışmaların odağını daha çok modern zamanların, dinamiklerin, toplumların ve ilişki biçimlerinin şekillendirdiği, başka bir ifadeyle modern siyaset, yönetim, ekonomi, hukuk ve sosyo-kültürel yapılar içinde ortaya çıkan ve biçimlenen bir kamusal alan oluşturur. Bundan dolayı kamusal alan olgusu, modern toplumların temel özelliklerinden biridir ve demokratik hukuk devleti ile ilişkilendirilir (Kırık, 2004, s.113; Özbek, 2004, s.53; Özalp, 2023, s.20). Kamusal alan kavramı, bilhassa 17. ve 18. yüzyıllardan itibaren yaşanan modern devlet ve siyaset yaklaşımı ve tezahürlerinin toplumsal alanda yarattığı değişimi anlama ve anlamlandırma çabasının odağı haline gelirken, bu alan devletten soyutlanmış ve devlet dışı bir alanı ifade etmeye başlamıştır. Bu bağlamda sınıfsal ilişkiler, mekânsal örgütlenmeler, siyasal kültür, kitle iletişim araçları gibi olgular kamusal alan ile birlikte düşünülen ve ele alınan olgular olmuştur. Bu olguların devlet ve siyaset ile kuracağı ilişkilerin niteliği ve etki alanı kamusal alanın varlığı, kapsamı ve niteliği ile düşünülür; demokratik ve özgürlükçü değerlere ve tahayyüllere ilişkin bir siyasal ve toplumsal yaşam idealize edilmeye çalışılır. Bu cihetle kamusal alan bir temsili/simgesel alan olarak bireylerin devlet ve siyaset ile yakın bir ilişki kurmasını sağlayarak politik bir topluluk oluşumunu ve bu topluluk üyeliğinin etkinliğini mümkün kılan bir alana karşılık gelir. Siyasal ve toplumsal katılım alanını genişleten ve derinleştiren özelliği ile politik olana görünürlük ve meşruluk sağlar. Kamusal niteliği haiz konuların, sorunların, meselelerin düşünsel ve fikrîsel zemin bulmasına, tartışılmasına ve gündem oluşturmaya, örgütlü hale gelmesine ve eylemsellik göstermesine dair bir birliktelik oluşturarak bir anlam ve deneyim üretir (Öztan, 2024, s.92-93; Zabcı, 1997, s.42-43). Kamusal alanın oluşumuna etki eden önemli bir unsur, özgürlük ortamının, katılım aygıtlarının ve süreçlerinin dolayısıyla fikirlerin serbest bir biçimde alışverişinin varlığıdır. Nihayetinde ortak bir yaşamı ve birlikteliği sağlayacak, siyasal ve toplumsal alanda praksiyi temellendirecek bir gerçekliğin üretilmesi için kamusal alan bir gereksinim halini alır. Belirtmek gerekirse 19. ve 20. yüzyılda kapitalizmin gelişim süreci ile birlikte toplumsal tabakalar arasındaki çıkar çatışması ve sınıfsal eşitsizlikler, burjuva kamusal alana karşılık olarak bölünmüş ve parçalanmış bir kamusal alanın ortaya çıkmasına da neden olur (Dağtaş ve Dağtaş, 2003, s.52).

Tarihsel ve kuramsal bağlam içinde; Osmanlı'da kamusal alan olgusuna dair bir ilişki, Avrupa ile benzer şekilde kahvehaneler üzerinden kurulur. Dolayısıyla Osmanlı'da 16. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren bir kamusal alana işaret edilir (Kırlı, 2000, s.66). Modern anlamda ve daha geniş bir içerikte ise Tanzimat ve Meşrutiyet ile biçimlenen, içeriği genişleyen ve Cumhuriyet ile ete kemiğe bürünen modern devlet ve toplum inşa sürecinin önemli bir kesitini oluşturan bir kamusal alana işaret etmek mümkündür. Bu süreç, kendi içerisinde kırılma ve sürekliliği barındırır. Modern anlamda Tanzimat Dönemi'nde aydınlar aracılığıyla, gazete ve dergiler üzerinden ortaya çıkmaya ve biçimlenmeye başlayan kamusal alan, İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde farklılığa, çeşitliliğe dayalı bir kamusal alana dönüşür. Bu dönemde dernek ve cemiyetlerdeki artış, siyasal katılım imkânlarının oluşması, toplumsal tabakaların farklı düzeylerde siyasal ve toplumsal hayata katılması gibi gelişmelerle genişleyen bir kamusal alan söz konusudur. Bu dönemde hürriyet rüzgârının kitleler üzerinde yapmış olduğu devrim ile birlikte çoğulcu bir kamusal alanın varlığına yönelik bir gerçekliğe de temas edilir (Tunaya, 2004; Çetinkaya, 2008; Kansu, 2017). Dolayısıyla bu dönem kamusal alanın varlığı ve niteliği açısından farklılığa ve çeşitliliğe dayalı siyasal fırkaların, dernek ve cemiyetlerin, bu kapsamda siyasal kampanyaların, mitinglerin, gösteri ve yürüyüşlerin, grev ve boykotların tezahür ettiği bir kamusal alana tekabül eder. Fakat İkinci Meşrutiyet Dönemi ile birlikte farklılığa ve çeşitliliğe dayalı gelişen kamusal alan olgusu, ittihat ve Terakî'nin mutlak iktidarı (1913) ile mevzi kaybederken millilik söylemi ve politikaları çerçevesinde ve uluslaşma saiklerinin etkisiyle çoğulculuğa dayalı bir kamusal alan niteliğinde zayıflama söz konusu olur. Bilhassa Erken Cumhuriyet Dönemi'nde modern ulus devlet ve toplumun inşasını mümkün kılabilmek adına benimsenen politika seti ve ideolojik araçları ile İkinci Meşrutiyet Dönemi'nin ilk yıllarındaki çoğulculuğa dayalı niteliğinde önemli bir dönüşüm yaşanır. Kamusal alanın dönüşümünde ulus devlet paradigmasının benimsenmesi, dönüştürücü bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda kamusal alan, Cumhuriyet ile birlikte devlet, siyaset, iktidar ve egemenlik alanı içerisinde düşünülen ve tahayyül edilen bir olguyu tanımlar. Bu tanımın en somut göstergesi kamusal alan ile devlet ve kurumsal alanının özdeş olarak düşünülmesi ve temellendirilmesidir. Bu temel, merkezi bir devlet anlayışı içerisinde kurulur zira bürokrasi, ordu,

mahkemeler gibi asli devlet kurumları ve binaları kamusal alanlar ve yapılar olarak, devlet işlerini yürütenler de kamusal kişiler olarak telakki edilir (Zabcı, 1997, s.42; Özbek, 2004, s.31). Bu düşüncenin dayanak noktası yurttaşlar için “ortak iyi”nin devlet/siyasal otorite tarafından gerçekleştirileceği inancıdır. Bu dönemde sivil örgütlenmeler ideolojik çerçevenin içine alınarak ya dönüştürür ya da baskılanarak hareket alanları kısıtlanır. Dönemin önemli sivil oluşumlarından olan Türk Ocakları’nın ve Türk Kadınlar Birliği’nin kapatılarak ya da Türk Ocakları’nda olduğu gibi Halkevlerine dönüştürülerek rejim ile organik ilişki içine sokulması sivil alanının daralmasına örnek teşkil eder. Halkevleri gibi ideolojik araçlar dönemin önemli bir sivil örgütlenmesi olarak rejimin ideolojik araçlarından biri haline gelir. Bu bağlamda Cumhuriyet kurucuları tarafından kamu ile kamusal alan arasında bir özdeşlik kurulur. Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Cumhuriyet felsefesine göre oluşturulan siyasal rejimin kurucu değerlerine, aydınlanmacı düşünce dünyasına, moderniteye ve bu kapsamda tahayyül edilen yurttaşlık kimliğinin içine yerleşeceği bir kamusal alanın inşa edilmesi ve etkinleştirilmesi öncül bir özellik taşır. Tahayyül edilen Cumhuriyet yurttaşlığı ile kamusal alan arasında bir özdeşlik, geçişkenlik ve uyumlu bir birliktelik kurulmaya çalışılır.

Çalışma, Erken Cumhuriyet Dönemi’nde kamusal alanın Cumhuriyet’in kuruluş felsefesine ve ülküsüne, modern ulus devletin ve toplumun dinamiklerine uygun olarak inşa edildiğini, bu inşa sürecinde ideolojik araçların işlevsel kılındığını ve siyasal otoriteye bağımlı bir kamusal alanın biçimlendiğini iddia etmektedir. Bu kapsamda modern ulus devlet düşüncesinin, halkçılık yaklaşımının, Halkevleri ve Köy Enstitüleri’nin kamusal alanı inşa edici ideolojik işlevlerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda, Erken Cumhuriyet Dönemi’nde sözü edilen düşünce ve ideolojik araçlarla tahayyül edilen bir yurttaşlık kimliğinin üretilmesi ve bu kimliğin içine dâhil edilemeye çalışılan bir kamusal alanın varlığına işaret edilmektedir. Erken Cumhuriyet Dönemi’nde kamusal alana ilişkin çalışmaların azlığı, bu dönem ile ilişkili olarak kamusal alan üzerine daha fazla çalışmayı dikkate değer kılmaktadır. Çalışmada içerik analizine dayalı bir yöntem izlenerek konu ile ilgili birincil ve ikincil kaynaklar analiz edilmekte, tartışılmakta ve değerlendirilmektedir. Buradan hareketle, Erken Cumhuriyet Dönemi’nde kamusal alan, politik alan ile özdeş kılınmakta, Cumhuriyet’in tahayyüllerine uygun bir şekilde dönüştürülmektedir. Bu çalışma özgün ve literatüre katkı sağlayıcı bir içerikle, Erken Cumhuriyet Dönemi’nde kamusal alanın Halkevleri ve Köy Enstitüleri gibi ideolojik araçlar ile birlikte inşa edilmesinin ve dönüştürülmesinin dayanak noktalarını analiz etmeye ve serimlemeye çalışmaktadır.

Osmanlı’da Kamusal Alan ve Meşrutiyetten Yansımaları

Batı’nın tarihsel gelişimi içerisinde düşünülen, siyasal, ekonomik ve toplumsal dönüşüm ile modern bir içeriğe sahip olan kamusal alan mefhumu, Osmanlı’da kahvehaneler ile bir tarihsellik gösterir. Osmanlı Devleti’nde kahvehanelerin sosyal yaşamın içinde yer almaya başlaması ile bir kamusal alan olarak bu mekânların kamusalılığına temas edilir. Osmanlı İstanbul’unda kahvehanelerin 16. yüzyılın ikinci yarısında ticaret merkezi olan Tahtakale’de ilk olarak açıldığına temas edilir (Kırlı, 2000, s.66; Kafadar, 2005, s.78; Özkoçak, 2010, ss.19-20; Sankır, 2010, s.193; Fidan, 2022; s.4). Kahvehanelerin Osmanlı sosyal yaşamına dâhil olmasıyla birlikte insanların birbirleriyle iletişim kurabilecekleri, eğlenebilecekleri, sosyalleşebilecekleri ve bilgi merkezleri olarak malumat edinebilecekleri yeni bir kamusal alan oluşur. Bu kamusal alan toplumsal tabakalar arasında iletişim ve etkileşimin kurulmasını sağlayarak tabakalar arasındaki mesafenin azalmasına, siyasal, sosyal ve kültürel alışverişin gerçekleşmesine katkı veren mekânlar haline gelmeye başlar. Bu cihetle Osmanlı toplumunda kahvehaneler, toplumsal tabakaların bir araya gelerek yüz yüze ilişkiler kurması ve etkileşim sağlanmasında önemli bir kamusal alan içerir. Tarihsel ve geleneksel olarak çarşı pazarın kamusal alanı içeren işlevine benzer bir işlevi kahvehanelerde görmek mümkündür. Zira çarşı pazarın toplumsal tabakaların geniş bir biçimde karşılaştığı, bir araya geldiği mekân olma niteliği ve işlevi ile kahvehanelerin benzer niteliği ve işlevi arasında benzerlikler kurulabilir. Özellikle kahvehaneler politik, toplumsal ve kültürel meselelerin konuşulduğu, tartışıldığı, fikir alışverişinde bulunduğu kamusal alan niteliği gösteren bir mekân haline gelir (Özkoçak, 2010; Kırlı, 2010; Kömeçoğlu, 2010; Ünüvar, 2014; Erol, 2003a). Cengiz Kırlı, Osmanlı gündelik hayatında insanların kahvehanede, sokakta, çarşıda ve pazarda yaptıkları siyasal içerikli sohbetlerin, dedikoduların ve eleştirilerin siyasal otorite

tarafından hafiyelerce dinlendiği ve jurnallediklerine, başka bir ifadeyle havadis çaldıklarına işaret eder ve devletin de bu duruma kayıtsız kalmadığını belirtir. Bu durumun halkın yapılan reformlar ya da koyulan vergiler, çıkan bir ayaklanma veya yapılan bir atama hakkındaki düşüncelerinin elde edilmesiyle denetim ve kontrol sağlama imkânına kavuştuğunu, dahası devlet ile toplum arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlenmesine neden olduğunu ifade eder (Kırlı, 2000, ss.58-61; Kırlı, 2009, ss.286-287).

Dahası kahvehaneler Orta Oyunu, Gölge Oyunu, Meddahlık gibi temsillerin yerine getirildiği mekânlar olarak, Avrupa'da modern anlamda tiyatronun ve kamusal alan olma işlevinin Osmanlıdaki karşılığı olarak değerlendirilir. Bu işlevlerinin yanında taşıdığı önemli bir kimlik de politik eleştiri ve muhalefetin yapıldığı yerler olmasıdır. Siyaset hakkında ve devlet görevlileri ile ilgili meselelerin konuşulduğu, hicvedildiği, dedikodunun yapıldığı bu alanlar, zamanın Osmanlısı için önemli politik içerik taşır ve bununla ilişkili bir kamuoyu üretir. Kahvehanelerin bu işlevi dolayısıyla zaman zaman siyasal iktidar tarafından bu mekânların yasaklanmasına da başvurulur. Özellikle III. Murad, II. Selim, IV. Murad ve III. Selim'in iktidarlara döneminde kahvehanelerin bu işlevlerini bertaraf etmek adına yasaklanmalarına yönelik emirnameler çıkarttıklarını belirtmek gerekir (Kırlı, 2000, s.67; Sankır, 2010, ss. 194-199; Yaşar, 2010, s.41; Kömeçoğlu, 2010,s.61). 17. Yüzyılda Avrupa'da da kahvehanelere yönelik yasaklamalar söz konusudur (Kırlı, 2000, s.67). Yasaklamalar, devlet ile toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesine, taraflar arasında bir mücadele, pazarlık ve uzlaşma zemini sağlamasına imkân sunarken (Kırlı,2000, s. 66-67), kahvehaneler, siyasal otorite ile ironi, parodi, alay ve hicivlerle hesaplaşılan yerler olmasından dolayı bir kamusal alan niteliği gösterir (Kömeçoğlu, 2010, s.75). Bu bağlamda Osmanlı'da kahvehaneler toplumsal yaşamın istasyonları olarak Osmanlı'da modern anlamda kamusal alanı kurucu işlevlere sahiptir. Zira yakın bir toplumsal iletişim ve etkileşimin sağlanması, malumatın üretilmesi, toplumsallaşması, kamuoyu oluşturmaları ve siyasal erkin eleştirilmesi bakımından önemli bir kamusal alanı işaretler. Bu kapsamda kahvehaneler ile birlikte meydanlar ve parklar da Osmanlı'da insanların bir araya geldikleri bir kamusal alan hüviyetindedir. Özellikle 16. yüzyılda meydanların iktidara karşı isyanların ve/veya protestoların vuku bulduğu alanlar olarak bir kamusal alan işlevi gösterir. İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde meydanlar hürriyetin bir ifadesi olarak kamusal alanın önemli bir mekânı haline gelir (Çetinkaya, 2008, s.133-136). Bununla birlikte camiler ve tekkelerin de bu niteliği taşıdıklarını belirtmek gerekir. Zira bu mekânlar da sadece dini hayatın değil sosyal hayatın da biçimlenmesinde rol oynayarak toplumsal ilişki ve etkileşimin güçlü kanallarını oluşturlar (Kafadar, 2005, ss. 79-80).

Osmanlı'da 19. yüzyılda gazete ve dergilerin gündelik hayatın birer parçası haline gelmesi ile bir kamusal alan oluşmaya başlar. Osmanlı'da resmî nitelikli ilk Türkçe gazete 1831'de Takvim-i Vekayi adıyla çıkarılan gazetedir. Bu süreçte kamusal alanın oluşmasında kuşkusuz Genç Osmanlılar Hareketi'nin yeri ve önemi anlaşılmaktadır. Osmanlı'da yeni iletişim araçlarından biri olan gazetenin yayınlanması ve basınının oluşmasında bu hareketin hatırı sayılır katkısı vardır. Kurdukları gazeteler ve yazdıkları yazılarla bu alanın inşa edilmesinde oldukça büyük bir paya sahip olan Genç Osmanlılar ve modernleşme taraftarı aydınlar, kamuoyunun oluşması ve şekillenmesi, kamusal alanın inşa edilmesine öncülük ederler (Mardin, 2006; Ahmad, 2008a; Gevgilili, 1990). 1840'ta Ceride-i Havadis, 1860'ta Tercüman-ı Ahval, 1862'de Tasvir-i Efkâr, 1863'te Mir'at ve 1867'de Muhbir gibi gazetelerin yayın hayatına başlamasıyla kamuoyunun varlık alanı böylelikle oluşmuş olur (Lewis, 2008, ss. 201-205). Özellikle Sadık Rifat Paşa, Cevdet Paşa, Namık Kemal, Şinasi, Ziya Paşa, Agâh Efendi, Ali Suavi gibi isimler kamuoyu ya da zamanın kavramıyla Efkâr-ı Umumiye kavramının ki farklı anlamlar yüklenmiş olsa da Osmanlı politik literatürüne dâhil olmasına öncülük etmiş isimlerdir. Etimolojik olarak ortak düşünce/genel düşünce anlamlarına gelen Efkâr-ı Umumiye, kamuoyu kavramına denk düşerken kamusal alanın varlığı ve etkinliği açısından önemli görülür. Sadık Rifat Paşa ve Cevdet Paşa için kamuoyu düzene karşı başkaldırı, Şinasi için genel düşünceler, Namık Kemal için bir milletin uzlaşması ve politik gücünün sınırlandırılmasıdır. Fakat Namık Kemal için bu uzlaşmayı ve gücü temsil eden bizatihi halk değil halkın kalbindeki kolektif nitelik taşıyan düşüncedir, yargıdır. Koşullar toplumun ortak çıkarının aleyhine geliştiğinde, bir anlamda, ortak iyi için düşünce ve yargı şiddet şeklinde tezahür eder (Kırık, 2004, ss.144-149). Kitle iletişim araçları ile işlevsel hale gelen kamusal alan ve kamuoyu zaman zaman siyasal iktidarlardan tarafından özellikle basına karşı sansür, kitle iletişim

araçlarının, toplumsal muhalefetin baskılanması ve denetim altına alınması gibi yaklaşımlarla etkinliği sınırlandırılmaya çalışılır (Kal, 2021, ss.75-76).

Osmanlı'da 19. yüzyıldan itibaren kitleler siyasetin konusu, nesnesi ve giderek öznesi haline gelmeye başlar. Eğitimin yaygın hale gelmesi, basın kurumsallaşması ve kitleleşmesi, cemiyetlerin sayısının artması ile birlikte toplumun çeşitli kesimlerinin farklı meseleleri kamusal alanın konusu olmaya ve siyasallaşmaya başlar. Buna karşın devlet ve elitler yeni seferberlik yöntemleriyle toplumsal seferberliği yukarıdan örgütlemeye çalışarak bir meşruiyet elde etme imkânı oluşturur. Seferber etme yöntemleri modern devletin yapısına ve işleyişine uygun olarak marşlar, seremoniler, resmî tatiller, bağış kampanyaları sağlanır (Çetinkaya, 2010, s.15-16). Osmanlı'da Tanzimat reformları ile yoğunluk kazanan ve sistematik bir sürece evrilen modern devlet ve toplumu inşa etme düşüncesinin bizi kendisi kamusal alanın oluşmasına dayanak oluşturan dinamikleri barındırır. Siyasal ve yönetsel kurumların oluşturulması, temel hak ve özgürlüklerin tanınması, yurttaşlık temelinde devlet ile olan ilişkilerin formel ve yasal sınırının çizilmesi ve anayasal hüküm (1876) olarak tanınması modern anlamda kamusal alanın ortaya çıkması, biçimlenmesi bakımından oldukça önemli evrelerdir. Bu süreçte gazeteler, kahvehaneler ve konakların salonları kamusal alanın ilk temsilcilerini oluşturur (Kırık, 2004; Zürcher, 2004; Lewis, 2008; Ahmad, 2008a; Tanör, 2018).

İkinci Meşrutiyet Dönemi ile birlikte Osmanlı'da kamusal alanın dönüşüm yaşadığı, ivme kazandığı, daha görünür olduğu, katılımcılığı mümkün hale getirdiği bir süreçten bahsetmek mümkündür. Bu süreç, dalgalanmalarla birlikte özellikle İttihat ve Terakki'nin mutlak iktidara gelmesine kadar olan bir zamana karşılık gelir. Dolayısıyla İkinci Meşrutiyet'in ilk yarısı için söylemek gerekirse, bu zaman dilimi toplumsal farklılığı ve çeşitliliği içeren, kitle siyasetini ve toplumsal seferberliği hızlandıran bir repertuvara sahiptir. Bu dönemde kitle iletişim araçlarının, basın ve medyanın etkinliği, toplumsal örgütlenme halinin varlığı ve düzeyinde yaşanan gelişmeler ile kitlelerin kamusal alana daha fazla katıldıkları, kamusal meseleler hakkında daha fazla söz sahibi oldukları, nihayetinde mitingler, kitlesel nümayişler, yürüyüşler, grevler, boykotlar, işgaller, siyasal kampanyalar, seçimler, milli bayramlar ile kitlesel olarak daha görünür oldukları bir kamusal alan söz konusudur (Çetinkaya, 2008). Yaşanan değişim ve dönüşüm, hem devletin kamusal alana dâhil olduğu ve onu biçimlendirdiği hem de kitlelerin kamusal meselelere ilgi duyduğu ve kamusal alanda görünür hale geldiği bir durum yaratır. Bu dönemde, aşağıdan üretilen bir toplumsal seferberlik kendisini daha açık ve seçik bir şekilde gösterir. Bu dönemin özgürlükçü havası kamusal alanın genişlemesine ve çeşitlenmesine imkân verir. Toplumun farklı kesimlerinin kamusal alanda daha görünür olduğu bir durum yaşanır. İşçilerin, köylülerin, memurların, öğrencilerin eylemleri, boykotlar, grevler toplumsal olduğu kadar siyasal içerikli kitlesel eylemler olarak kamusal alanı etkileyen ve şekillendiren hareketlerdir. İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde kamusal alanda ve kitle siyasetinde yaşanan değişim ve dönüşüm zemin hazırlayan dinamikler, modern devletin inşasına yönelik yapılan ıslahatlar belirleyicidir. Özellikle merkezi bir bürokrasinin, modern eğitim kurumlarının, kapitalist gücün ve ilişki biçiminin hız kazanması, orta sınıfın genişlemesi ve çeşitlenmesi, kadının kimliksel değişim yaşaması ve kamusal alanda daha fazla görünür olması, gazetecilik faaliyetinin etkinlik kazanması, toplumsal örgütlenmenin nicel ve nitel olarak artması gibi değişkenler, kamusal alanın genişlemesini ve etkinliğini artırarak önemli bir dönüşüm yaşamasına dayanak oluşturur (Mardin, 2007; Ahmad, 2008a; Çakır, 2016; Topuz, 2003; Lewis, 2008; Zürcher, 2004; Çetinkaya, 2008). Dolayısıyla yaşanan bu süreçte farklılıkların ve çeşitliliklerin oluşturduğu, kamusal meselelere dair fikirlerin, tartışmanın, eleştirinin ve itirazların bir araya geldiği, meydanlarda, caddelerde, sokaklarda somutlaştığı bir kamusal alan söz konusudur. İttihat Terakki'nin siyasal sistemde ağırlığını hissettirdikçe ve Meşrutiyet'in kurumları güçlendikçe kamusal alanı biçimlendiren ve dönüştüren kitlesel hareketler sönümlenmiştir. İttihat ve Terakki döneminde uluslaşma düşüncesinin de etkisiyle siyasal iktidar tarafından toplumsal seferberliğin örgütlenmesi kendisini daha yoğun hissettirir. Artık siyasal iktidarın güdümünde ve kontrolünde bir toplumsal seferberlik ve hareketlilik söz konusu olmaya başlar (Çetinkaya, 2010, s.20). 1913'de İttihat Terakki'nin mutlak olarak iktidara gelmesi, milli kimliği inşa edici politikaları benimsemesi ile kamusal alanın kimliğinde bir değişim yaşanır ve iktidar tarafından bağımlı hale gelen bir kamusal alan kimliği kendisini daha fazla hissettirir.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kamusal Alanın İnşası, Dönüşümü ve İdeolojik Araçları

Kamusal alan, yurttaşların kendilerini ilgilendiren ortak meseleleri eşit ve özgür bir katılım ile konuştuğu, tartıştığı ve çözmeye çalıştığı bir alana karşılık gelir. Bu alanın kapsamını ve sınırlarını düşünce ve ifade, bilgiye ulaşma, tartışma, toplanma, örgütlenme hak ve özgürlüğü ile toplumsal alanda eşitlik, çokluk ve farklılıklar belirler. Bunların kamusal hak ve özgürlükler olarak devlet/iktidar tarafından güvence altına alınması ve mevzi kazanması, bu alanın varlığı ve etkinliği için önemlidir. Habermas'ın kamusal alana atfettiği nitelikler olan açıklık, eşitlik, özgürlük, farklılık ve diyaloga dayalı çoğulculuk gibi özellikler kamusal alanın çerçevesini oluşturur (Zabcı 1997, s.67-68; Özbek, 2004, s.32-36; Eren, 2005, s.101). Zira kamusal bir eleştiri ve tartışmanın mümkün olabilmesinin imkânları da bu koşullar içerisinde oluşur. Kamusal alanın öznesi olan yurttaşlık, hak ve özgürlük temelinde kamusal meselelere karşı aktif bir yurttaşlığı içerdiğinden dolayı kamusal alan için kurucu ve harekete geçirici bir dinamizme sahiptir. Buna mukabil Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kamusal alan içinde biçimlenen yurttaşlık, hak ve özgürlüklerden ziyade görev ve sorumluluklara sahip yurttaşlık olarak tezahür eder. Kamusal alan meselesinde Meşrutiyet döneminin deneyimi üzerine oturan Erken Cumhuriyet Dönemi kamusal alanı, politik tahayyüller kapsamında siyasal iktidara bağımlılığı fazla olan bir niteliğe dönüşür.

Meşrutiyet dönemlerinde ortaya çıkan kitle iletişim araçları, basın, siyasal partiler, sosyal içerikli dernek ve cemiyetlere dayalı oluşan sivil toplum örgütleri, kitlesel hareketler gibi olgu ve dinamikler ile modern anlamda bir kamusal alanın varlığı arasında yakın bir ilişki vardır. Erken Cumhuriyet Dönemi kamusal alanı, Meşrutiyet deneyiminin politik ve toplumsal mirası üzerinden kendi tahayyülünü bu alan ile kurduğu ilişki üzerinden inşa etmeye dayanır. Kamusal alan insanlara bir kimlik edinme imkânı sunarken bu işlevin Erken Cumhuriyet Dönemi'nde modern devlet ve toplum paradigmasının, Cumhuriyet tahayyülünün içinde bir kimlik olarak tasavvur edilmesi ve bu doğrultuda inşa edilmesi söz konusudur.

Cumhuriyet'in kurucu kadroları içerisinde önemli eski İttihatçı isimlerin olması, kamusal alanın siyasal iktidara bağımlı hale gelmesinde belirleyici bir etki yaratır. İttihatçıların çoğulculuğa dayalı bir siyasal ve toplumsal yapıya karşı olan kuşkuları pozisyonu belirlemesi açısından önemlidir. İttihatçıların çoğulculuğun devletin gücünü zayıflattığına yönelik düşünce ve deneyimleri, bu etkinin perde arkasını oluşturur. Özellikle İkinci Meşrutiyet'in ikinci yarısından itibaren varlığını daha fazla hissettiren bu düşünce ve yaklaşım, Erken Cumhuriyet döneminde yoğunluk kazanarak ete kemiğe bürünür. Dünyada esen ulus devlet rüzgârının ve konjonktürün etkisiyle de çoğulculuk devlet için bir tehdit ve risk unsuru olarak değerlendirilir, bu dönemde de varlığını ve etkisini devam ettirir. Bu kapsamda devletin kurtarılmasına ve ulus kimliğine dayalı bir devlet yapısı kurulmasına yönelik düşüncenin yansıması olarak kamusal alan, siyasal iktidar tarafından kendisine bağımlı hale getirilmeye çalışılır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kamusal alan bu doğrultuda rejimin, modernleşmenin gereksinimlerine uygun olarak yeniden biçimlendirilmek istenir. İki dünya savaşı arası dönemde modern devletin toplum üzerinde gözetim ve denetim kurma işlevlerinin yoğunlaşması, toplumsal alana olan müdahale etme düşüncesi ve etkinliği, bu dönemde siyasal iktidar tarafından da tahayyül edilenin gerçekleştirilmesine dolayısıyla kamusal alanın sınırlandırılmasına, siyasal iktidarın tahayyülleri, değerleri ve amaçları ile özdeşlik kurulmasına yönelik bir yaklaşımı içerir.

Kamusal alan ile devlet alanı arasında özdeşlik ve yakınlığın kurulması, toplumsal yaşam alanında Cumhuriyet otoritesinin varlığını ve sürekliliğini tesis etmesi için önemli görülür. Çaha'ya (2014, s.97) göre bu dönemde kamusal alan monist bir niteliğe sahiptir çünkü Cumhuriyet kurucuları için kamusal alan siyasal iktidarın öngördüğü amaç ve hedeflerin çerçevesine sıkıştırılarak farklılıklar görmezden gelinir. Toplumsal tabakaların kamusal alana “şartlı” olarak dâhil olması istenirken, “diyalog” yerine “monolog”u esas alan bir kamusal alan öngörülür (Erol, 2003a, s.62). Başka bir ifadeyle kamusal alan “endoktrinasyon” alanı olarak işlevsel kılınmak istenir. Dolayısıyla siyasal otorite tarafından kamusal alan belirli sınırlar içerisinde, öngörülen amaçlar ve ideolojik araçları ile biçimlendirilmeye çalışılır. Kamusal alanın niteliği ve etkinliği ile demokrasi, yurttaşlık, katılım, sivil toplum, kamu ve özel alan ayrımı, sekülerlik, çeşitlilik ve çoğulculuk, kamusal iletişim, basın gibi olgular ile ilişkilendirilmesi

kamusal alanı anlama, analiz etme ve değerlendirme açısından başvurulmuş bir yaklaşımdır (Özbek, 2004, s.37-38). Bu minvalde Erken Cumhuriyet Dönemi içerisinde ortaya çıkan kamusal alanı, bu yaklaşım doğrultusunda ele almak ve irdelemek dikkate değerdir. Bu dönemde, katılımcı yurttaşlıktan ziyade devletin amaçladığı ve gerçekleştirmeye çalıştığı modern devlet ve toplumu inşa etme çerçevesinde biçimlendirilen bir yurttaşlık kimliği tecessüm eder ve bu kimlik kendiliğinden bir ortak iyiyle ilişkilenebilir bilakis devletin tekelinde, tasarrufunda ve yönetiminde beliren bir ortak iyi ile ilişkilendirilir (İnan, 1930, s.88-90; Toker ve Tekin, 2007, ss.87-88; Kaliber, 2007, s.110; Çaha, 1995, s.102). Nihayetinde siyasal merkez tarafından benimsenen düşünceler üzerine biçimlendirilmeye çalışılan bir kamusal alan, “ortak iyi” ile tahkim edilmek istenir.

Erken Cumhuriyet Dönemi’nde kamusal alanı kurucu ve güçlendirici toplumsal dinamiklerin zayıflığı önemli bir eksiklik ve boşluk olarak belirirken, bu eksikliği ve boşluğu siyasal iktidar doldurmaya ve tahkim etmeye çalışır. Kapitalizmin pazara dayalı ekonomik düzeni içinde devletten özerkleşen üretici güçlerin öncülüğünde bir kamusal alanın oluşmasına benzer bir deneyimi bu dönemde görmek pek mümkün değildir. Kitle iletişim araçlarının zayıflığı, anayasal düzenin kurumsal bir niteliğe dönüşmemesi, toplumsal muhalefetin baskılanması ve sindirilmesi bu duruma eşlik eder. Hıyaneti Vataniye Kanunu ve Takriri Sükûn Kanunu siyasal ve toplumsal muhalefetin kendi dinamikleri ile meşru bir zemin üzerinden kamusal alanı inşa edici bir işlevden yoksun kalmasına neden olurken, kamusal alanın ontolojik zemini de sınırlandırılmış olur (Karpas, 1996, s.61; Zürcher, 2004, s.257). Erken Cumhuriyet Dönemi’nin önemli isimlerinden biri olan Recep Peker, Cumhuriyet devrimlerinin inşası ve topluma benimsetilmesi için zor kullanmayı bir yöntem olarak gerekli görerek (Peker, 1935, s.8), siyasal merkezin bu kapsamdaki yaklaşımını da açık etmiş olur.

Bahsi geçen bu iki yasa siyasal iktidarın irticayı ve isyanı, memleketin toplumsal düzenini, huzur ve sükûnunu, emniyet ve asayişini bozmaya yönelik çeşitli örgütlenmeleri, kışkırtmaları ve yayınları tek taraflı olarak yasaklama yetkilerini içerir; bu eylemleri işleyenlerin İstiklal Mahkemeleri’nde yargılanmalarına imkân verir. Bu yasal düzenlemeler kapsamında müesses nizama karşı yazıların yayınlandığı Tanin, Tevhid-i Efkâr, Sebil-ür Reşad, İstiklal, Aydınlık, Vatan, Son Telgraf, Orak Çekiç, Resimli Ay gibi gazete ve dergiler kapatılarak basına sansür uygulanır ve nihayetinde basın kamusal alan ve kamuoyu oluşturma işlevine set çekilmiş olur. Erken Cumhuriyet Dönemi’nde rejimin tahayyül edilen idealler çerçevesinde inşa edilebilmesi ve bu çerçeveye uygun bir yurttaşlığın oluşturulabilmesi için güdümlü bir basının varlığı kabul edilir. Rejimin sözcülerinden biri olarak basına yüklenen görev ve sorumluluk halkın bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi ve yönlendirilmesidir (Temel, 2020, s.418). Bundan dolayı basının Cumhuriyet’in amaçlarına, değerlerine, politikalarına ve ideallerine hizmet edecek bir işlevsellik üstlenerek öngörülen menzile varılmasına aracılık etmesi ve bu minvalde sorumluluk üstlenmesi istenir. Mustafa Kemal’in Cumhuriyet’in değerlerini benimsemiş bir basını Cumhuriyet’in kendisinin yetiştireceğine dair düşünceleri (TBMM Zabıt Ceridesi, 1 Teşrisani, 1341, s.8), basının siyasal otorite tarafından kendi idealleri, değerleri ile hareket eden ve halkın bu değerler ile bütünleşmesini sağlayan bir işleve sahip olacağını gösterir. Dahası 1931’de çıkarılan Matbuat Kanunu ile Cumhuriyet devrimlerine ve modernleşme ülküsüne muhalif olan gazeteler ve dergilerin sansüre maruz kalmalarının ve/veya kapatılmalarının yasal zemini oluşturularak (Topuz, 2003; Tunçay, 1992; Aybars, 1988; Kabacalı, 1990), basının önüne ciddi bir bariyer çekilir.

Bu kapsamda düzeni, güvenliği, huzuru ve asayiş bozmaya, kitleleri etkilemeye yönelik yayın ve faaliyetlerin ve bu minvalde oluşacak bir kamuoyunun engellenmesi öngörülür. Dünyadaki konjonktürün de etkisiyle basının ve kitle iletişim araçlarının kamusal alan üzerindeki biçimlendirici etkisini bertaraf etmeye yönelik bir yaklaşım sergilenirken, iktidara bağımlı bir basın ve kitle iletişim araçları ile Cumhuriyet’in tahayyülleriyle uyumlu bir kamusal alan ve kamuoyu inşası oluşturulmaya çalışılır. İki dünya savaşı arasında modern devletin toplumsal alana yoğun müdahalesi ve faşizmin sert esen rüzgârı, siyasal iktidarların kendilerine bağımlı propagandik bir basının ve bu kapsamda kitle iletişim araçlarının varlığını mümkün hale getirir. Erken Cumhuriyet Dönemi’nde basının ve kitle iletişim araçlarının sınırlandırılması ve siyasal iktidarın amaçlarına uygun olarak işlevsel kılınması, kamuoyunun politik amaçlara göre şekillenmesini öncelikli hale getirerek kamusal özgürlük alanının sınırlandırılmasına neden olur. Habermas için eleştirel kamuoyu, kamusal özgürlüğün ölçütü olarak

görüldürken (Zabcı, 1997, s.74), bu dönemde kamuoyunun kurucu değerler, amaçlar ve hedefler doğrultusunda oluşturulmak istenmesi, özgür bir kamuoyunun ve de kamusal alanın oluşumu önünde bir bariyer oluşturur. Dolayısıyla bu dönemde siyasal ve toplumsal eğilimlerin, farklı ve çeşitli düşüncelerin, kanaatlerin oluşması, kamusal alanda görünür hale gelmesi ve farklı bir kamuoyunun oluşması ciddi anlamda engellenerek toplumun bu amaç ve değerlere kanalize edilmesi ve nihayetinde toplumun öngörülen, tahayyül edilen değerler sistemi içinde türdeş hale getirilmesinin zemini oluşturulmaya çalışılır. Bu durum modern devletin toplum üzerindeki dönüştürücü politikalarıyla paralellik gösterir zira bu yaklaşım toplumu yönetilebilir kılmanın odağına yerleşir. Kurucu siyasal iktidar/otorite, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ideolojik araçlar üzerinden kamusal alanı yeniden biçimlendirirken tahayyül ettiği Cumhuriyet kimliğini bu alanın içine yerleştirmeye çalışır. Bu bağlamda kamusal alan özgürlükçü, kendiliğinden bir kamusal alandan ziyade gözetim ve denetim toplumu oluşturma sürecinin bir parçası olarak işlevsel kılınır. Bir mimari tasarım olarak modern devletin temel işlevlerinden biri haline gelen gözetim ve denetim işlevinin kurgusal ve teorik zemininin kurulmasında önemli isimlerden olan Jeremy Bentham ve sonrasında Michel Foucault'un "Panoptik" ilkesi (Bentham, 2016; Foucault, 2019) ile örtüşen bir yaklaşımın bu dönemde izlerini görmek mümkündür. Zira Cumhuriyet değerleri ile bütünleşmiş bir toplum kimliğinin inşa edilmesi için gözetim ve denetim, öngörülen değerlerden sapmanın önüne geçilmesi açısından gerekli görülür. Toplumun kurucu değerlerden sapma göstermemesi adına bu bir gereklilik ve zorunluluk olarak işlevsel kılınır. Dolayısıyla iktidarın gözü, kamusal alanın kurucu değerler ile çerçevelenmesine yönelirken bu çerçevenin içinde kurucu değerler ile varlık kazanan, bu değerleri özümseyen bir yurttaşlar topluluğunun oluşumu da gerçekleştirilmeye çalışılır. Panoptik ilkesinin bir yansıması olarak toplumun her bir ferdi oto kontrol ile kendi denetimini sağlayarak belirlenen amaçların birer parçası haline getirilir. Panoptik ilkenin disipline edici, homojenleştirici ve terbiye edici işlevinin yanında rızayı da üreten işlevi de bu dönemde hem politikaların hem de ideolojik araçların etkinlik alanını belirleyen bir yönüne de işaret eder.

Yurttaşlık düşüncesi de bu çerçevenin içinde dâhil olan benzerlikleri taşır. Seküler olan ve türdeşlik içeren ulusal kimliğe dayalı bir yurttaşlık kimliğinin oluşturulması tahayyülün içine yetleştirilir (Bingöl, 2004, s. 32-33). Pratik alanda yaşananlar, Cumhuriyet kurucularının söylemsel olarak temel hak ve özgürlüklere yönelik düşünceleri ve kamuoyuna ilişkin yaklaşımları ile pek örtüşmez. Çünkü toplumun içinde çeşitli fikirlerin, tartışmaların, hareketlerin var olduğunu ve bu durumun Efkârı Umumiye'nin (*kamuoyunun*) doğasına özgü olduğunu içeren bir söylem (İnan, 1930, s.100), eylemsel alanla uzak bir mesafe yaratır. Siyasal düzenin söylemsel içeriğini inşa eden sınıfsız ve imtiyazsız toplum düşüncesi, tek bir siyasal yapıyı ve bu yapı öncülüğünde bir modernleşmeyi, kalkınmayı, aydınlanmayı ve gelişmeyi gerçekleştirme amacını taşır. CHP Nizamnamesinde (1931, s.32) de belirtildiği gibi "Türkiye Cumhuriyeti halkı ayrı ayrı sınıflardan oluşmaz, kişisel ve sosyal hayatın gereksinimleri için iş bölümüne dayalı olarak çeşitli mesleklere ayrılır" düşüncesi ile sınıf farklılıkları ve bu farklılıklara dayalı bir siyasal-toplumsal düzen gaz ardı edilir. Dolayısıyla politik güçlerin kurucu felsefe içinde temerküz ettiği bir siyasal damar üzerinden amaç ve hedefler gerçekleştirilmek istenir. Bu bağlamda tek parti iktidarına dayalı bir siyasal sistem içinde kamusal alan da kuruluş felsefesine, modernleşme dinamiklerine ve aydınlanmacı değer ve ilkelere göre inşa edilmeye çalışılır (Ertugay, 2024). Bununla birlikte bu alan içine yerleşecek yurttaşlar topluluğunun varlığı önemlidir. Bu kapsamda Erken Cumhuriyet Dönemi, tahayyül edilen Cumhuriyet'i güçlü ve sürekli kılabilcek bir kamusal alanın varlığını gerekli görerek, bir anlamda devlet ile arasında özdeşlik kurar (Yıldırım, 2015, s.45). Bu alanı kendi gereksinimleri, düşünce ve inançları doğrultusunda oluşturmaya, etkilemeye, dönüştürmeye çalışan toplumsal gruplar, yığınlar ve kitleler engellenmeye, baskılanmaya, bertaraf edilmeye ya da güdümlü bir yapı haline getirilmeye çalışılır. Bu durumun en somut göstergeleri, dernek, cemiyet, siyasal parti, basın gibi kamusal alanı ve kamuoyunu inşa eden ve biçimlendiren toplumsal yapıların iktidarın müdahalelerine açık hale gelmesidir. Özellikle sivil örgütlenmeler, dernek ve cemiyetler kapatılır ve/veya kapanmaya zorlanır (Gevgilili, 1990; Çaha, 2014; Erol, 2003a). Bu örgütler içinde özellikle Türk Ocakları'nın ve Türk Kadınlar Birliği'nin kapatılma gerekçeleri oldukça manidardır zira resmî ideolojinin zaman zaman gereksinimlerini karşılayacak faaliyetler sergilememeleri, özellikle Nezihe Muhittin'in başkanlığındaki Türk Kadınlar Birliği'nin 1923'ten itibaren siyasal bir yaklaşım

içinde olması ve kadınların kendi gündemlerine yönelik düşünce ve faaliyetleri, 1935'te kapatılmalarında belirleyici nedenlerdendir. Her ne kadar Türk Kadınlar Birliği fesih kararı alarak kendisini, 1949'da yeniden açılıncaya kadar, feshetmiş olsa da derneğin kapatılma gerekçesi 1934'te kadınlara verilen seçme ve seçilme hakkı dolayısıyla ideallerine kavuşması olarak ifade edilir (İnan, 2009, s.350-351; Lewis, 2008; Zürcher, 2004).

Bu kapsamda burjuva kamusal alan yaklaşımına karşı geliştirilen farklı kamusal alanların Erken Cumhuriyet Dönemi'nde siyasal iktidar tarafından kurucu değerler ve modern devletin gereksinimleri ile ilişkilendirilerek öngörülen amaçlara kanalize edildiğine temas etmek gerekir. Özellikle kadınlara kamusal alanda Cumhuriyet değerlerini, modern ve çağdaş formları kendi kimliklerinde ve toplumsal rollerinde somut hale getirecek ve etkin kılacak misyonlar yüklenmesi, farklı kamusal alanların siyasal iktidar tarafından kendisine bağımlı hale gelmesine ve bu alanın daraltılmasına neden olur. Dolayısıyla bu dönemde kadınlar resmi bir kamusal alan içerisinde konumlandırılmaya çalışılırken, hak ve özgürlüklerin çerçevesi de bu kapsamda anlam kazanır. Dahası ödevler ve sorumluluklar hak ve özgürlüklerin önünde sıralanır. Kadınların 1923'te siyasal bir parti kurmasının engellenmesi, sivil alanda dernek ve cemiyetler aracılığıyla toplumsal yaşam alanında faaliyet yürütülmesine izin verilmesi, verilen izinlerin resmî ideolojinin belirlemiş olduğu görev ve sorumlulukları yerine getiren bir kimlik içinde düşünülmesi, kamusal alanın daraltılmasına ve devletin ideolojik zeminlerinden bir haline getirilmesine işaret eder. Bu durum, farklılıklar ve çoğulluklar üzerine biçimlenecek bir kamusal alanın devlet tarafından kamufle edildiği, sınırlandırıldığı ve politik amaçlara eklemlendiği bir sonucu doğurur. Dahası resmî ideolojinin temel değer ve ilkeleriyle uyumlu olmayan ve/veya farklı bir anlam dünyası taşıyan düşünceler, yaklaşımlar, yapılar ve hareketler dışlanarak siyasal merkezin repertuarına dâhil edilerek baskılanmaya çalışılır (Aksan, 2019, s.2783; Erol, 2003a, s.175). Habermas nihayetinde bu durumu kamusal işlevlerin "özel korporatif" yapılara dönüşmesi olarak tanımlar (Zabcı, 1997, s.79). Millî mücadele yıllarında aktif olarak halkı motive edici siyasal ve toplumsal faaliyetler içerisinde olan kadınların, daha sonra Cumhuriyet'in inşa sürecinde kuruluş felsefesine ve modernleşme ülküsüne uygun sorumluluklar alması istenir. Ulus devlet inşasını etkin kılacak bir yurttaşlığın (Üstel, 2008) oluşturulmasında, başka bir ifadeyle modern bir ulus devlet ve Cumhuriyet'e uygun bir kamusal alan içinde muasır değerlerle donanmış ve işlevsel hale gelmiş bir kimlik ile "iyi" evlatların yetiştirilmesinde kadınlara önemli bir misyon yüklenir ve rol model olmaları istenir (Göle, 2000; Sancar, 2012; Aydoğan, 2023). Dolayısıyla farklı kamusal alanların oluşum dinamikleri törpülenerek siyasal iktidara bağımlı hale getirilme çabası gösterilir. Siyasal merkez, özellikle Cumhuriyet kadını kimliği çerçevesinde ideal bir yurttaş olarak modern Cumhuriyet'in aydınlık yüzünü kamusal alanda görünür kılmaya çalışır. Bundan dolayı Erken Cumhuriyet Dönemi kamusal alanın dönüşüm sürecinde kadınlara yüklenen görev ve sorumluluklar oldukça işlevsellik içeren bir kulvara sahiptir. Eğitici yazılar ve faaliyetlerle teorik ve pratik anlamda bu kimliğin içi doldurulmaya çalışılırken kadınlar kendi kimlikleri, söylemleri ve eylemsellik alanları ile bu kamusal alana dâhil olmazlar. Kadınlar, Cumhuriyetin yurttaşlık kimliği çerçevesinde, kendilerine çizilen sınırlar içerisinde ve sorumluluklar kapsamında kamusal alana dâhil edilir.

Kamusal alanın varlığından ve gücünden bahsedebilmek, bu alanı ortak fayda üzerine etkin kılacak bir yurttaşlık katılımı için Habermas'a (2004, s.95) göre toplantı, örgütlenme, düşünce ve ifade özgürlüklerinin güvence altına alınmış olması gerekir. Oysaki Takriri Sükûn Kanunu'na (1925) dayanarak siyasal ve toplumsal muhalefetin baskılandığı, basın üzerinde sansürün uygulandığı ve nihayetinde bu yaklaşıma uygun olarak biçimlenen bir kamusal alanın oluştuğunu vurgulamak gerekir. 17 Kasım 1924'te kurulan Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası, Takriri Sükûn Kanunu'nun hükümlerine kapsamında 3 Haziran 1925'te kapatılarak siyasal muhalefete son verilir (Zürcher, 2004, s.251; Ahmad, 2008b, s.75-76). Bu kapatmanın kamusal alan için anlamı, siyasal otoritenin belirlediği çerçevenin dışında olan politik ya da toplumsal içerikli oluşumların söz söyleme hakkından yoksun kalarak farklı düşüncelerin ifade edilmesi, tartışmanın ve de kamuoyunun tezahür etmesine imkân tanımamasıdır.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde siyasal merkez/iktidar tarafından inşa edilmeye çalışılan, biçimlendirilmek istenen ve temsiller yüklenen bir kamusal alanın varlığı, tahayyül edilen değerler ve ideallerin sınırları içinde oluşur. Siyasal iktidarın/otoritenin gözetim ve denetiminde olan kamusal alan modernist bir projenin alanı olarak tahayyül edilir. Bu dönemin kamusal alanı yurttaşların kamusal içerikli meselelere eşit ve katılımcı bir kimlik ile katılımını sağlamaktan ziyade Cumhuriyet devrimlerinin, modern formların ve çağdaş yaşam pratiklerinin benimsetilmesi ve uygulama alanı olarak belirir (Göle, 2000, s.23; Gür, 2014; 140). Siyasal gücün kontrol, denetim ve gözetiminde oluşturulan kamusal alan, nihayetinde sivil toplumun zayıflığına karşılık gelir. Etkin bir kamusal alan ile güçlü bir bağı olan sivil toplum, kamusal alan ile arasında yakın bir ilişki ve etkileşim içerisindedir (Özbek, 2004, s.27). Oysaki Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kamusal alan bu ilişki ve etkileşimden yoksun kalır. Dolayısıyla konjonktürün de etkisiyle kendi dinamikleriyle oluşum haline gelmesi gereken sivil toplum yapıları ve bu yapı ile etkileşim içerisinde olan basın, edebi ve bilimsel dünya, kültürel/sanatsal faaliyetler ve kamuoyu siyasal merkez tarafından üretilmeye, yönlendirilmeye, bağımlı kılınmaya, kendisi için tehdit olarak görüldüğünde engellenmeye ya da bertaraf edilmeye çalışılır (Aksan, 2019, s.2782; Gevgilili, 1990, s.113). Bu süreçte siyasal otoritenin kendisine bağımlı kıldığı alanlardan biri de kahvehanelerdir.

Nüfusun büyük bir kısmının kırsalda yaşadığı Erken Cumhuriyet Dönemi'nde önemli bir kamusal alan kimliğini devam ettiren kahvehaneler ideolojik bir işlevi de yerine getirir. Siyasal iktidar tarafından bu kamusal alanlara, tiyatro temsillerinin bir mekânı olarak hem öğretici hem de eğitici ve terbiye edici işlevler yüklenir. Dolayısıyla temsili bir kamusal alan söz konusudur (Erol, 2003a, s.87-88). Bununla birlikte bir araya gelen insanların birçok mesele hakkında fikir alışverişinde bulunması, tartışmanın yapılması ve eleştirilerin dillendirilmesi bakımından kamuoyunun oluşmasına yönelik bir işlevsellik içerir. Belirtmek gerekirse Osmanlı'da olduğu gibi Erken Cumhuriyet Dönemi'nde de kahvehane yasakları ile kamusal alan ve kamuoyu sansüre maruz kalmaya devam eder. Fakat Erken Cumhuriyet Dönemi'nde devrimlerin halka benimsetilmesi ve yakın bir ilişki kurulabilmesi için kahvehaneler kamusal alan olma işlevlerini devam ettirir (Safi, 2018, s.297). Millî mücadele döneminde kahvehaneler hem istihbaratın toplanması hem de toplumsal seferberliğin örgütlenmesi ve kanalize edilmesini sağlamıştır (Öztürk, 2006; Ediz, 2008). Kahvehaneler, bir tarihsellik içinde toplumsallaşmanın en önemli mekânları olarak halkın gündelik meselelerden siyasal ve ekonomik meselelere kadar çok geniş içerikte bir kamusal alanı oluşturur. Bu niteliğinden dolayı rejimin inşa edilme sürecinde diğer kamusal alanlarla birlikte kahvehaneler, yapılan devrimlerin halk tarafından benimsenmesi için siyasal otoritenin kullanım alanı haline gelir. Kahvehanelerin kamusal alan olarak kullanım saiklerinden biri devrimlerin halka aşılmasının mekânı olmasıdır.

Siyasal otorite, Latin harflerini kabul etmesiyle birlikte ülke çapında okuma yazma seferberliği başlatır. Dolayısıyla halkın kahvehaneler gibi kamusal alanlarda toplanarak seferber edilmesi sağlanmaya çalışılır. Başka bir ifadeyle Cumhuriyet'in felsefesinin, modernleşme dinamiklerinin ve yurttaşlık kimliğinin içine yerleştirilmesi öngörülen düşünce ve değerlerin kamusal alan içinde üretilmesine sahne olur. Burada toplumsal dinamiklere içkin olan bir kamusal alandan söz edilebilir. Kurucu lider olarak Mustafa Kemal'in yeni harflerin topluma alıştırtılması ve benimsetilmesi amacıyla ülke içinde yapmış olduğu gezilerde, kamusal alanı bizzat kullanarak hem kamuoyunun şekillenmesine ve yönlendirilmesine hem de politik araçların ve argümanların kitleler tarafından benimsenmesine ve/veya rıza gösterilmesine imkân tanır. Bu bağlamda Mustafa Kemal, köy meydanlarında, kahvehanelerde, belediye salonlarında, sınıflarda, açık hava toplantılarında yaptığı konuşmalar ve verdiği dersler (Lewis, 2008, s.372-373; Safi, 2018, s. 297) ile rejime ile ilişkilendirilen bir kamusal alanın Cumhuriyet'in tahayyüllerine uygun olarak biçimlendirilmesinin zeminini ve imkânlarını oluşturmaya çalışır. Özelde harf devriminin genelde Cumhuriyet felsefesinin, aydınlanmanın, modernleşmenin ve bu doğrultuda kalkınmanın yapılan devrimlerle neden-sonuç ilişkisi kurularak kamusal alan ve onun temsilleri de bu çerçevenin içine yerleştirilir.

Cumhuriyet'in yurttaşlık kimliğini kurmak ve kamusal alanın bu kimliğe uygun olarak dönüştürülmesini sağlamak için Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Tekke ve Zaviyeler'in kapatılması, Diyanet

İşleri Başkanlığı'nın kurulması, Medeni Kanunu'nun kabulü, Harf Devrimi, kılık ve kıyafet değişiklikleri, ölçü, saat, takvim gibi gündelik yaşam pratiklerini etkileyen sembollerin değiştirilmesi gibi yapılan reformlar ve devrimler, öngörülen yurttaşlık ve kamusal alanı dönüştürecek temsillerin oluşturulmasına temel teşkil eder (Karpas, 1996, s.65-66). Yurttaşların kamusal alan içinde var olabilmeye koşulları resmî ideolojinin belirlediği sınırlar dâhilindedir. Bu doğrultuda dini simge ve pratiklerin, geleneksel yapı ve formların kamusal alandan dışlanmasına çalışılır. Seküler bir kamusal alanın inşa edilmesi modernist projenin gerçekleşmesi için hayati önemde görülür. (Göle, 2000, s.23). Bu bakımdan kamusal alan Cumhuriyet'in kurucu kadroları için devletin ideolojik mekânı haline gelir. Kamusal alanın siyasal iktidar tarafından biçimlendirilmesinde çeşitli yaklaşımlar, söylemler, politik ve ideolojik araçlar geniş bir kullanım alanına sahiptir. Yoğun tonda kullanılan söylemlerden birisi halkçılık söylemi ve düşüncesidir. Halkçılık bir anlamda çoğulculuğa, farklılıklara, parçalı siyasal ve toplumsal yapıya karşı benimsenmiş bir düşünce ve yaklaşımı işaretler (Karaömerlioğlu, 2006, s. 44). Bu bağlamda Cumhuriyet'i kurucu söylem ve düşüncelerden bir olan halkçılık, kamusal alanın inşası ve dönüştürülmesi sürecinde oldukça işlevsellik taşır. Mustafa Kemal'in söylemleri bu minvaldedir. *"...Sandığıma göre bugünkü varlığımızın gerçek özü ulusun genel eğilimlerini ortaya koymuştur. O da Halkçılık'tır ve halk hükûmetidir. Hükûmetlerin halkın eline geçmesidir."* (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1945, s.90). Dönemin en baskın söylemlerinden ve yaklaşımlarından bir olan Halkçılık düşüncesi çok yönlü işlevleri ile baskın bir yaklaşım gösterir.

Halkçılık hem toplumsal seferberliğin gerçekleştirilmesi hem de ulus kimliğinin inşası ve ulusal birliğin sağlanması açısından dikkate değer işlevler üretir. Egemenliğin millete ait olduğu ilkesinin sıklıkla vurgulanması, siyasal iktidarın meşruiyet zeminini kurarken toplumsal seferberliğin modern devlet ve toplum düşüncesine, Cumhuriyet'in kuruluş ilke ve değerlerine kanallı edilmesini mümkün hale getirir. Milli egemenlik, milli irade, halk hükûmeti/halk yönetimi (Arar,1963), sınıfsız ve imtiyazsız kaynaşmış bir toplum (Peker, 1984; Tekeli ve Şaylan, 1978; Karpas, 1996), ulus ve yurttaşlık gibi halkçılığın farklı tonlarını içinde barındıran söylemler ile oluşturmaya çalışılan rejim ve kamusal alan arasında yakın bir bağ kurulur. Bu kapsamda halk ile yurttaşlığın özdeş tutulduğu, eşitlenmeye çalışıldığı (İrem, 2004) ve tahayyül edilen Cumhuriyet yurttaşlığının modern devlet ve toplum inşasına imkân yaratan bir kamusal alan içinde varlık kazandırılmak istendiği bir yaklaşım söz konusudur. Zira halk her ne kadar yurttaşlığa eşit kılınsa ve egemenliğin sahibi olarak görülse de henüz egemenliğini kullanabilecek olgunluktan yoksundur. Dolayısıyla bir lider ve entelektüel güce ihtiyaç duymaktadır (Tunçay, 1992, s.184). Bu yoksunluk, kamusal meseleler hakkında söz söyleme, tartışma ve eleştirme yoksunluğunu da içerdiğinden dolayı yurttaşlar kamusal alanın öznesi olmaktan ziyade nesnesi haline getirilir. Erken Cumhuriyet Dönemi halkçılık düşüncesi, kitlelerin siyasete katılımına imkân vermeyen, toplumsal ve kültürel farklılıkları göz ardı eden, halk için fakat halk adına söz söyleyen kurucu kadronun öncülüğünde moderniteyi inşacı bir yaklaşımı içerirken (Tekeli, 1983, s.1932; Sunar, 1985, s.2077; Karaömerlioğlu, 2006, s. 47), kamusal alan Cumhuriyet yurttaşlığını inşa edecek temsillere sahne olur. Bu temsiller aydınlanmacı, pozitivist/seküler, Cumhuriyet değerlerini ve modern bir yaşamı özümseyen bir yurttaşlık ve bu yurttaşlığın oluşturduğu, içine dâhil olduğu bir kamusal alana içkin temsilleri içerir. Bu dönemde yapılan reformlar ve devrimler bu temsillerin çerçevesini oluşturur.

Halkçılık düşüncesi ile Cumhuriyet'in ilke ve değerlerine uygun düşebilecek bir kamusal alanın varlığını mümkün hale getirecek siyasal ve yönetsel araçlar ile ideolojik aygıtlar da geniş bir kullanım alanı elde eder. Bu yaklaşım bir anlamda, siyasal merkez tarafından ideolojik bir kamusal alanın varlığına duyulan gereksinimi karşılamaya önemli ölçüde alan açar. Zira böyle bir kamusal alan farklılıklara dayalı olmaktan ziyade türdeşliği içeren bir nitelik taşıdığından (Çaha, 2004; Kaya, 2022; Ertugay, 2017), bahsi geçen ideolojik aygıtlar ile ideolojik kamusal alanın tahkimi için elverişli araçlar bu minvalde kullanılır. Bu araçlar ile Cumhuriyet felsefesini, ilke ve değerlerini, seküler ve pozitivist çerçevede toplumsal yaşam formlarını içeren bir kamusal alanın inşa edilmesi öngörülür. Bu öngörünün taşıyıcı unsurlarından biri de kuşkusuz merkezîyetçilik yaklaşımıdır. Bu yaklaşımı ile bir taraftan modern ulus devlet ve toplum inşa edilmeye çalışılırken öte taraftan Cumhuriyet'in kuruluş felsefesine, Kemalist ilkelere sadık bir yurttaşlık kimliği oluşturulmaya çalışılır (Güler, 2007; Keskin, 2007; Önen ve Reyhan, 2011; Kandeğer, 2023). Halkçılık yaklaşımında olduğu gibi merkezîyetçilik yaklaşımı da Cumhuriyet'in kurucu aklının, aydınların, siyasal ve yönetsel aygıtların Cumhuriyet

projesini gerçekleştirmek adına öncülük etmek ve toplumsal seferberliği sağlamak gayesine önemli ölçüde imkân sağlar ve siyasal merkezin politikalarına zemin oluşturur.

Kamusal alanın yurttaşlık kimliği, hak ve özgürlükler temelinde bir oluşuma karşılık bulmaktan ziyade Cumhuriyet'in ve aydınlanmanın felsefesine, modernitenin temsillerine ve çağdaş formlara uygun bir kimlik olarak inşa edilmek istenir (İnan, 1930, s.74-75) ve kamusal alan bu çerçeve içinde üretilir. Çalışma, meselenin bu cihetine odaklanırken kuşkusuz meselenin bir başka yönüne dikkati çeken önemli çalışmalar ve tespitlerde söz konusudur. Murat Metinsoy'un, ve Fatma Eda Çelik ile Meryem Çakır Kantarcıoğlu'nun çalışmaları, toplumsal dinamikler bakımından edilgen olmayan bir taşranın varlığına temas ederler. Murat Metinsoy'un (2021) yaklaşımında taşranın dinamikleri, Cumhuriyet'in modern bir ulus devlet ve toplum inşa etme düşüncesi ve pratiği önünde önemli bir bariyer oluşturur. Dolayısıyla yapılan seküler reformların, uygulanan politikaların taşrada geleneksel ve dinsel yaşam tarzı üzerinde çok fazla etkide bulunmadığını belirtir. Dahası taşranın politikalar üzerindeki etkisine temas ederek özellikle alt grupların bir edilgenlik taşımadığını, gündelik ve sıradan bir yaşam içerisinde var olma, mücadele etme, başa çıkma ve siyaseti kendi kapasitelerince etkileme hallerine işaret eder. Bundan dolayı taşranın bu gerçekliği içinde alternatif bir kamusal alanın oluştuğunu belirtir. Devletin, partinin, bürokratik elitin ve örgütsel yapının taşranın her bir köşesinde egemenlik ve otorite kurarak Cumhuriyetin ideallerini, değer ve ilkelerini uygulayacak imkân ve kudretine sahip olmadığını ifade eder. Metinsoy'a (2010) göre tek parti döneminde her şeye muktedir bir devlet, parti ve seçkin bürokratik sınıftan söz edilemez. Bu yapıların taşrada monolitik ve homojen olmadıkları, taşradaki toplumsal kompozisyonun buna imkân vermediğini belirtir. Bu bağlamda CHP'nin taşradaki örgütsel yapısı, parti yöneticilerinin sosyal ve sınıfsal pozisyonları, parti içindeki ve çevresindeki toplumsal mücadeleler, parti ve devlet arasındaki ilişkilerin, merkezin taşra üzerindeki gücünü ve etkisini belirleyen olgular olduğuna temas eder. Başka bir ifadeyle devletin alt yapısal gücünün zayıflığı, merkezin taşra üzerindeki etkisini zayıflatan önemli bir nedendir. Ayrıca merkezdeki yöneticilerin bürokratik kökenine karşın taşradaki yöneticilerin yerel burjuvaziye dayandığı ve toplumsal çıkar ilişkisi ve mücadelesi içinde oldukları, bundan dolayı merkezin çok fazla amaçlarına, değerlerine, ideallerine ve politikalarına uygun hareket etmedikleri vurgulanır. Metinsoy, devlet ile parti arasında tam bir birlikteliğin, uyumun ve örtüşmenin olmadığını, devlet yöneticileri ile parti yöneticileri arasında zaman zaman bir çatışma ve gerilimin taşranın bir gerçekliği olduğunu belirtir. Dolayısıyla 1936'daki parti-devlet bütünleşmesinin altında yatan ana nedenlerden en önemlisinin bu gerçeklik olduğuna vurgu yaparak partinin taşradaki gücünün düşünülmenin ve bilinenin aksine zayıflık gösterdiğini ifade eder (Metinsoy, 2010, s.127-128).

Çelik ve Kantarcıoğlu (2023) ise çalışmalarında literatürde yaygın olarak yer alan genel olarak sivil toplumun özelde de ise eşraf (Tüccar/burjuvazi) sınıfının zayıflığına dair yaklaşımın dışına çıkarak hem Osmanlı hem de Cumhuriyet döneminde tarihsel ve toplumsal koşullar içerisinde taşradaki eşrafın önemli bir toplumsal güç oluşturduğunu belirtirler. Taşrada bu gerçekliğin temel dinamiklerinden biri olan nüfuzlu ve varlıklı ailelerin, toprak ve çiftlik sahiplerinin ve tüccarların hem devlet ve parti ilişkilerinde hem de toplumsal çıkar ve mücadele alanında oldukça belirleyici işlevlere sahip olduklarının altı çizilir ve taşranın devlet ve parti üzerindeki etkisine de dikkat çekilir. Bu kapsamda Halkevleri gibi devletin ideolojik araçlarının birçok yetersizlikleriyle birlikte ve belirtilen taşra gerçekliği içerisinde yetersiz kaldığı işaretlenir (Metinsoy, 2010; Metinsoy, 2011). Bahsi geçen yetersizlikler ideolojik araçların öngörülen menzile ulaşmasını sekteye uğratsa da tahayyül edilen dünya içinde bir sonucun alınmasını kısmen sağlamış, özellikle şehirlerde hatırı sayılır bir kazanım elde edilmiştir.

Taşrada önemli bir güç olarak varlık kazanmış olan eşrafın tarihsel blok içerisinde siyasal iktidar ile 1940'lara kadar yapmış olduğu uzlaş ve karşılıklı çıkar ilişkisi, taşranın kendi kamusal alanını oluşturamamasında önemli saiklerden biri olarak görülebilir. Zira ekonomi politik temel üzerine inşa edilen bu uzlaş, taşrada farklı toplum kesimlerinin kamusal alanda söz sahibi olmasına pek imkân vermez. Modern anlamda kapitalizmin gelişim süreci ve dinamikleri bağlamında ele alınan burjuva kamusal alan yaklaşımı ve bu yaklaşıma karşıt olan yaklaşımların genel anlamda temas ettikleri önemli olgu, toplumsal sınıflar, sınıfsal çelişkiler ve mücadelelerin bu alanın oluşumundaki belirleyici

işlevleridir. Dolayısıyla kapitalist düzenin, yapıların/kurumların ve ilişkilerin yoğunluk düzeyi ile kamusal alan(lar) arasındaki yakın ilişki üzerinden değerlendirildiğinde, Erken Cumhuriyet Dönemi taşrasının kendi kamusal alanını inşa edici dinamiklerinin güçlü olmadığına işaret etmek gerekir. Başka bir ifadeyle modernleşme süreci içerisinde henüz olgunluk düzeyine ulaşmamış, modern yapı ve ilişki biçimleriyle yeterince karşılaşmamış ve kaynaşmamış bir taşranın kendi kamusal alanını var etmesi kısa zamanda gerçekleştirilecek bir sonuca karşılık gelmez. Bundan dolayı her ne kadar taşrada ekonomi politik gücü temsil eden bir eşrafın varlığına temas edilse de taşranın farklı toplum kesimlerini içeren özgürlükçü bir kamusal alana sahip olması, kısa bir zaman aralığında oluşabilecek bir gerçekliği içermez.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde toplumsal dinamikler Cumhuriyetin devrimlerine, değer ve inançlarına, başka bir ifadeyle Cumhuriyet'in ideallerine uygun düşebilecek bir kamusal alanın varlığını içinde biçim alır. Bundan dolayı ödev ve sorumlulukların hak ve özgürlüklere galebe çaldığı, kolektif yaşamın Cumhuriyetçi, aydınlanmacı, seküler, modern, çağdaş düşünce ve değerlerin olduğu bir kamusal alana odaklanmak olasıdır (Sunay, 2002, s.75). Özellikle ideolojik/kurumsal araçlar ile kamusal alan yurttaşların endoktrinasyona tabi tutulduğu, kolektif bilinç kazandırılmaya çalışıldığı, modern yaşam temsillerinin sergilendiği bir alan olarak öngörülmekte ve halktan bu değerlerin benimsenmesi ve özümsemişi istenmektedir. Seküler ve modernist nitelikler taşıyan meydanlar, parklar önemli kamusal mekânlar olarak inşa edilirken, kamusal alanların ideolojik çerçevesi, pratik biçimleri ve modern formları mesleki, kültürel ve eğitsel olarak Halkevleri, Köy Enstitüleri gibi ideolojik araçlar ile kurulur (Çelebi Gürkan, 2019, s.147; Erol, 2003b, s.61). Bilhassa Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kamusal alanın öngörülen amaç ve hedeflere, modern devlet ve toplum inşasına, tahayyül edilen Cumhuriyet yurttaşlığına uygun düşebilecek biçimde inşa edilmesi çabasının odağına Halkevleri ve Köy Enstitüleri yerleşerek oldukça önemli işlevler yürütürler.

Bu araçların varmak istediği son istasyon modernliği ve medeniliği içeren bir kimliğin var kılınmasıdır. Bu düşüncenin düşünsel ve mekânsal istikameti kuşkusuz Avrupa'dır. Modernliğin ve medeniyetin istikameti ve mekânı Avrupa olarak işaretlenirken bu istikametini yapı taşları da bu minvalde döşenir. Mustafa Kemal'in düşünceleri bu istikameti açık bir biçimde ortaya koyar. Ona göre, ülkeler çeşitlidir fakat medeniyet birdir. Milletlerin ilerlemesinin tek yolu bu tek medeniyete dâhil olmaktır. Osmanlı İmparatorluğu Avrupa ile rabitasını kestiği için yenilmiştir. Mustafa Kemal, Cumhuriyet'in bu rabitayı kesmeyeceğini dolayısıyla Avrupa medeniyetine dâhil olacaklarını belirtir (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2024, s. 293). Bu kapsamda medenileşme ile Avrupalılaşma/batılılaşma birbirleriyle kesişerek halkın medenileşmesinin menziline de belirlemiş olur. Cumhuriyet kurucuları tarafından modern devlet ve toplumun inşasında, yapılan devrimlerin, modern yaşamın dinamiklerinin ve pratiklerinin, medeni bilgilerin² halka ulaştırılması ve benimsetilmesinde ve bu kapsamda kamusal alanın oluşum sürecinde, Halkevleri ve Köy Enstitüleri gibi devletin ideolojik aygıtlarının³ rol ve işlevleri oldukça önemli hale gelir. Halkevlerinin en önemli amaçlarından biri kuşkusuz yurttaş/ulus inşasında kolektif bir bilincin oluşturulmasıdır (Kendirci, 2023a, s. 186). Cumhuriyetin idealleri ve değerlerine, medeni bir hayatın dinamiklerine uygun yurttaşları yetiştirmek, bilim, teknik, sanat ve kültür faaliyetleri ile modern toplumu oluşturmak ve toplumsal kalkınmayı gerçekleştirmek, sanat, kültür, tarih, dil, edebiyat, spor, müzik, tiyatro gibi alanlarda eğitimler aracılığıyla Cumhuriyetin tahayyül ettiği yurttaşlık kimliğini ve bu kimliğin temsil edildiği bir kamusal alanı tahkim etmek temel amaçlar içindedir. Halkevlerinin önemli misyonlarından biri, ödev ve sorumlulukların vatana ve topluma karşı yerine getirilmesi gereken bir değer olduğu bilincini halka aşılaktır. Ortak bir bilinç ile yaşamın gereksinimlerini karşılayacak bir üretkenliğin vatani modern ve medeni bir ülke haline getireceği odak düşüncelerden bir olarak işlenir (Şimşek, 2002; Kendirci, 2023b).

² Medeni ve muasır bir toplum yapısının oluşturulmasına yönelik eğitici ve bilgilendirici faaliyet Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ağırlıklı olarak yürütülür. Vatandaş İçin Medeni Bilgiler (1930) kitabı, özellikle Cumhuriyet'in gereksinim duyduğu yurttaşlık bilincini, kimliğini gerçekleştirmeyi, bu yurttaşlık kimliğinin kamusal alanda görünürlük düzeyini yükseltmeyi öngörmesi açısından dikkate değerdir (İnan, 1930, s.81-82).

³ Louis Althusser'e göre, egemenlik ve otorite sadece devletin baskı aygıtları (DBA) aracılığıyla kurulmaz, bununla birlikte devletin ideolojik aygıtları (DIA) aracılığı ile de ile kurulur ve böylece meşruiyet temelinde topluma nüfuz eder. Bu aygıtlar; eğitim kurumları, siyasi kurumlar, aile, dini kurumlar, sivil toplum örgütleri, basın, kitle iletişim araçları ve kültür kurumlarıdır (Althusser, 1991).

19 Şubat 1932 tarihinde 14 ilde açılan Halkevleri, 19 Şubat 1932 tarihinde 41 ili de kapsayacak şekilde ülkenin birçok yerine yayılır. Halkevlerinin sayısı 1933 yılında 55 olurken, 1940'ta 379'a, 1945'te 438'e, 1950'de 478'e yükselir. Halkevleri; Dil, Edebiyat, Tarih ve Halkbilim Şubesi, Temsil ve Tiyatro Şubesi, Spor Şubesi, Sosyal Yardım Şubesi, Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, Kütüphane ve Yayın Şubesi, Köycülük Şubesi, Güzel Sanatlar Şubesi, Müze ve Sergi Şubesi olarak dokuz ayrı kolda kurulur. Bu şubeler alt bileşenleri ile birlikte halkın bilgi, beceri ve üretkenlik kazanmasına yönelik bir eğitim-öğretim tekniğini yaklaşımlarını içerir. Millet Mekteplerinin halkın eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve Cumhuriyet bilincinin kazandırılmasında yetersiz kalması, Halkevlerinin kurulmasında önemli bir neden olarak görülür (Kendirci, 2023a, s.185-188; Oral, 2002, s.510-515; Kabagöz, 2024a, s.68-73). Dolayısıyla Halkevleri özellikle taşrada Cumhuriyet ideallerine uygun olarak çok yönlü işlevleri yerine getirme amacıyla daha örgütlü bir yapı olarak ülkenin birçok yerinde işlevsel hale getirmek istenir. Gurallar Yeşilkaya'ya göre hükümet konakları ve Cumhuriyet Meydanları gibi Halkevleri de devletin ve yeni rejimin birer simgesidir. Halkevleri, 1932-40 yılları arasında 23750 konferans, 9050 konser, 7850 film gösterimi, 970 sergi ve 12350 tiyatro gösterisi düzenleyerek endokrinasyon işlevini yerine getirmeye çalışır (Şimşek, 2002, s.61). Halkevleri (Halk salonları) aynı zamanda gündelik hayatın içinde olan spor, sanat, kültürel aktivitelerin yapıldığı yerler olarak halk ile yakın bir bağın gerçekleştiği mekânlar haline gelir. Bu yapıların gündelik hayat ile kurmaya çalıştığı ilişkinin perde arkasında devrimlerin, Cumhuriyet değerlerinin halka benimsetilmesi yatar. Başka bir ifadeyle Cumhuriyetin tahayyül ettiği yeni hayat ve o hayatın içinde var olacağı kamusal alanın yaratılması söz konusudur (Kabagöz, 2024a; Kabagöz, 2024b; Başbuğ, 2010; Gurallar Yeşilkaya, 1997; Gurallar Yeşilkaya, 2005).

Halkevleri ve Köy Enstitüleri, CHP ile özdeşleştirilmiş eğitim ve kültür kurumları olarak konumlanırken (Karaömerlioğlu, 2009, s. 292), halkın yoğun ve çok yönlü bir eğitime tabi tutularak ulus kimliğinin ve bilincinin oluşmasında temel ideolojik aygıtlardan biri olarak işlevsel kılınır. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Halkevlerinin amaç ve hedeflerine ilişkin düzenlediği talimatnamede, Cumhuriyet'in tahayyül ettiği yurttaşların yetkin bir düzeye ulaşabilmesi için Halkevlerinin endokrinasyon işlevine temas edilir.

"Firkamızın program temelleri Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, Halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılâpçılıktır. Programımızı bu ana ve temel prensiplerin hâkimiyeti ve ebedileşmesi için bu vasıflarda kuvvetli vatandaşlar yetiştirilmesini millî seciyenin Türk tarihinin ilham ettiği derecelere çıkmasını, güzel sanatların yükseltilmesini, milli kültürün ve ilmi hareket ve faaliyetlerin kuvvetlendirilmesini ehemmiyetli vasıtalar olarak tespit ve işaret eder...Halkevlerinin gayesi bu uğurda çalışacak mefkûreci vatandaşlar için toplayıcı ve birleştirici yurtlar olmaktadır" (CHF Halkevleri Talimatnamesi, 1932, s.3).

Devletin ve partinin önde gelen isimlerinin düşünceleri ve ifadeleri bu minvaldedir. Halkevleri'nin açılış gününde Başvekil İsmet İnönü'nün yapmış olduğu konuşma Halkevlerinin ideolojik bir aygıt olarak nasıl bir işlev taşıdığını, siyasal merkezin, iktidarın dönüştürmeye çalıştığı bir kamusal alanı ortaya koyması açısından önemlidir.

"Halkevleri vatandaşların külfetsiz toplanacakları yer olduğu gibi vatandaşların memleket ve millet işlerini bilhassa milletin yüksek kültür işlerini, düşündükleri gibi zahmetsiz konuşabilecekleri bir yerdir...Cumhuriyet Halk Fırkasının halkevleri vasıtası ile memleket içinde takip ettiği kültür politikası bu vasıta ile ilim ve fenni güzel sanatları yapmak, bu memleketin siyaseti, iktisadiyatı hakkında en yeni, en doğru malumatı ortaya dökmektedir"(Cumhuriyet Gazetesi, 25 Şubat 1933, s.6)

Cumhuriyet Halk Fırkası genel sekreteri olan Recep Peker, Halkevleri ile Cumhuriyet Halk Fırkası arasındaki yakın bağa işaret ederek Halkevlerinin Cumhuriyet idealine uygun bir milli bilinç yaratma amacına hizmet edeceğini belirtir (Ülkü, 1933, s.6). 1930'lu yıllarda özellikle Almanya, İtalya ve Orta Avrupa ülkelerinde eğitim ve kültür kurumları benzer işlevlere sahiptir (Karaömerlioğlu, 2006, s. 58). Bu kapsamda Halkevleri Cumhuriyet'in kurucu seçkinleri için kamusal alanın üretilmesi ve genişletilmesinde önemli bir araçtır. Bu yapı, devlet ve parti ile yakın bir ilişki ve etkileşim içindedir

(Ekinci, 1989; Eraslan, 2003; Karaömerlioğlu, 2006; Gurallar Yeşilkaya, 2009; Erol, 2003b). Halkevleri tarafından resmî ideoloji halka yönelik olarak meydanlarda, açık alanlarda yapılan konuşmalar ve konferanslar, yayınlanan gazete, dergi ve kitaplar ile endonktrine edilirken Cumhuriyet'in yurttaşlık kimliği ve bu kimliğin içine yerleşeceği kamusal alan da inşa edilmek ve dönüştürülmek istenir. Dahası milli mücadeleyi konu alan tiyatrolar aracılığıyla kimlik inşası ve milli bir bilincin yaratılmasına ilişkin eğitici ve telkin edici faaliyetler de kullanışlı araçlar arasında yerini alır (Çeçen, 1990, s.107-108; Aydın, 1996, s.108; Erol, 2003a, s.73-74). Cumhuriyet'in kurucu isimlerinden bir olan Recep Peker, yurttaşlık kimliği oluşturmak ve halkı Cumhuriyet'in ülküsüne ve değerlerine ulaştırabilmek için halkın siyasal ve kültürel olarak terbiye edilmesi gerektiğini, bunu gerçekleştirmek için Halkevlerine önemli görevler düştüğünü ve bu yapıların güçlü hale getirileceğini belirterek bu süreçteki ideolojik araçları görünür kılmış olur.

“Geçen yılların görgüsü, yurttaşlara müşterek bir halk terbiyesi vermenin faydasını ve gereğini göstermiştir...Biz ulusun her zorluğa göğüs verecek olgunluğa erişmesi için klasik terbiyeden başka yığına devamlı ve yeni Türkiye'nin ileri gidişine uyar bir halk terbiyesi vermeyi çok gerekli buluyoruz. Bunun için Halkevleri, halk kürsüleri, halk hatipleri kurumlarını kuvvetlendireceğiz.” (C.H.P Genel Sekreteri R. Peker'in Söylevleri, 1935, s.6-7).

Peker'in düşünceleri, Halkevlerinin kamusal alandaki ideolojik misyonuna ve işlevlerine yönelik bir yaklaşımı içerir. Bu kapsamda siyasal otorite taşrada bu ideolojik araçlar üzerinden yurttaşlığın inşası ve bu kimliğin içine dâhil olduğu bir kamusal alanı şekillendirmeye çalışır.

Mehmet Kendirci (2024, s.38-39), siyasal otoritenin taşrada kamusal anlamda resmi ve gayri resmi ritüellere, eğlence mekânlarına ulaşabildiği ölçüde müdahale ederek kendi siyasal ritüelleri ile yakınlık kurmaya çalıştığına ve bunun en somut örneğinin Halkevleri olduğuna temas eder. Dahası spor ve tiyatro salonlarının ve etkinliklerinin siyasallaştırıldığını ve miting haline getirildiğini ifade eder. Cumhuriyet'in sembolleri ile siyasal bir beden, yurttaşlığın modernlik ve medenilik kimliği ile bütünleştirilmeye çalışıldığını belirtir. Dolayısıyla panoptik ilke bağlamında, Halkevlerinin en temel işlevlerinden biri olarak değerlendirilen terbiye edici işlevi, devletin taşrada fethetme, disiplin altına alma ve medeni bir hayatı ikame etme yaklaşımını görünür kılar. Bu mekânlarda bayraklar, büstler, heykeller, fotoğraflar gibi Cumhuriyet sembollerinin eşlik ettiği bir kamusal alan ile yurttaşlık kimliği arasında yakın bir bağ imkânlar dâhilinde kurulmak istenir. Belirtmek gerekir ki ülkenin birçok yönüyle eğitici, modernleştirici, kalkınmayı sağlayıcı araçlara yeterince sahip olmaması öngörülen amaca ulaşılmasına engel teşkil eder. Halkevlerinin etkinliğini ve dolayısıyla ulusal bütünleşmeyi zayıflatan sebepler arasında entelektüeller ile halk arasındaki zihinsel mesafenin uzaklığı, mali kaynak yetersizliği, bürokrasinin yapısı ve halk üzerindeki olumsuz etkisi, mali ve insan kaynağı yetersizliği, köylerin niteliği ve ülkeye geniş bir şekilde yayılmış olması gösterilir (Karaömerlioğlu, 1998a; Kabagöz, 2024a). Dolayısıyla Halkevlerinin yaşamış olduğu beşeri ve yapısal sorunlar ile ülkenin sorunlarının birleşmesi, öngörülen sonuca ulaşılmasının güç hale geldiği bir durum yaratır.

Halkevleri, taşrada Cumhuriyetin modern ve medeni yüzünü temsil ederek (Kendirci, 2023b) yurttaşlık kimliği ve bu kimliğin içine dâhil olacağı, anlam kazanacağı, hak ve özgürlüklerini kullanabileceği kamusal alanı mümkün kılacak işlevlerle mükellef kılınır. İçişleri Bakanı ve parti genel sekreteri Şükrü Kaya'nın aydınların da bu görev ve sorumluluklara sahip olduğuna dair düşünceleri, aydın sorumluluğunun kolektif bilinç yaratılmasındaki misyonlarına ilişkin bir yaklaşımı içerir (İdare Dergisi, 1938, s.171-172). Ülkenin her tarafına yayılan bu ideolojik araçlar, 26 Eylül Türk Dil Bayramı'nın (26 Eylül) taşrada kutlandığı merkezler olur ve dil, tarih ve edebiyat şubeleri kontrolünde yapılır. Mehmet Kendirci, siyasal otoritenin “yeni insan, yeni yurttaş, yeni ulus” yaratma sürecinde kültür ve dil politikalarına dikkat çekerek bu kapsamda dil bayramlarının inşa sürecinde kurucu işlevine vurgu yapar (Kendirci, 2023a, s.180). Ortak dil, modern devletin yurttaş ve ulus gereksinimi için inşa edici bir işleve sahiptir. Bu süreçte, taşrada yapılacak olan dil çalışmalarında Halkevleri önemli ideolojik araçlar niteliği gösterir. Dolayısıyla siyasal otorite resmi temsiller, semboller üzerinden ideallerini yansıtacak bir kamusal alanı yeniden üretmek kendi değerleri ve öngördüğü kimlikler ile var kılmaya çalışır. Halkevleri siyasal otoritenin/iktidarın, merkezde ve taşrada, ‘rızaı’

örgütlemek adına işlevsel hale getirdiği ideolojik araçlardan biri olarak kamusal alanın biçimlendirilmesinde ve bağımlı kılınmasında önemli görevler üstlenir. Kamusal alanın dönüştürülmesi açısından başta 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı olmak üzere diğer resmi bayramlar aynı zamanda yurttaşların modern kılık kıyafetleri ile kamusal alanda arzı endam etmelerini öngören bir içeriğe de sahiptir. Bu bayramlarda çarşaf ve peçenin, sarık ve cübbenin yerine modern kılık ve kıyafetlerin tercih edilmesi istenir. Modern devletin doğasına uygun olarak benimsenen bu modernleşme yaklaşımı, dil ve kültür politikaları ile kamusal alanın bu bağlam içinde biçimlenmesine de imkân sağlar. Dahası taşranın merkeze bağlanmasının önemli araçlarından bir olarak modern devlet için oldukça işlevsellik taşır (Kendirci, 2023a, s.185-188; Kendirci, 2023b, s.3-6; Akar ve Bingöl, 2023, s.889-890).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yurttaşlığın inşası ve kamusal alanın dönüştürülmesi sürecinde Halkevlerinde ortaya koyulan tiyatro oyunlarının önemli bir etkisi ve katkısından söz etmek gerekir. Tiyatronun telkin ve propaganda gücünden, kolay ulaşılabilir ve anlaşılabilir oluşundan dolayı rejim için gerekli halk desteğinin sağlanması, ortak bir bilinç ve yurttaşlık kimliği kazandırılması, devrimlerin ve kurucu değerlerin benimsetilmesi amacıyla faydalanılmak istenir. Bu kapsamda Halkevleri aracılığıyla Türk Tarih Tezi, Cumhuriyet'in idealleri, köy kalkınma projesi gibi konuların da yer aldığı tiyatro oyunlarına yer verilerek rejim ile halk arasındaki uyumlu birlikteliğin sağlanması bir gereklilik olarak görülür. Uyumlu birliktelik Cumhuriyet idealleri, modern ve medeni bir yaşam ile etiketlenir. Bundan dolayı Halkevlerinin önemli bir şubesi olan tiyatro şubesi eliyle; Osmanlının reddi, Cumhuriyet'in fazileti ve değerleri, halk, millet ve milli kimliğin inşası, milli mücadele ve kurtuluş savaşı, modernleşme, onuncu yıl, anayurt, öz yurt, bağımsızlık, ordu, asker, çalışan, sorumlu ve aydın birey, köy ve köylü gibi dönemin temel meselelerine ilişkin konuları içeren oyunlar sahnelenerek tahayyül edilen milli kimlik ve yurttaşlar topluluğu yaratılmak istenir ve rejim ile bütünleştirilmeye ve kaynaştırılmaya çalışılır (Başbuğ, 2010; Temel, 2015; Akar ve Bingöl, 2023; Karadağ, 2024). Siyasal otorite tiyatro aracılığıyla eğitim ve kültür politikalarını halka benimsetmeye ve yaymaya çalışırken aynı zamanda milli kimliğin ve yurttaşlığın inşasını da gerçekleştirmenin çabası içinde olur.

Taşra, nüfusun büyük çoğunluğunun yaşadığı yerler olmasından dolayı siyasal otorite tarafından köyü ve köylüyü modern bir hayata hazırlamak, köylüye Cumhuriyet'in felsefesini ve değerlerini aşılacak, modern üretim tekniklerini öğretmek, bilgi ve becerilerini artırmak ve köyün zihinsel ve fiziksel gelişimini sağlamak için üzerinde durulan ve politikalar üretilen yerler olarak önemsenir (Üstel, 2008, s.145-154; Boybeyi ve Sallan Gül, 2008, s.78). Bundan dolayı siyasal merkez ile taşra arasında yakın bir bağın kurulacak olması, Cumhuriyet'in ideallerini gerçekleştirme, modern ve medeni bir kimliğin içine yerleşeceği kamusal alanı oluşturma adına önemli görülür. Karaömerlioğlu (1998a, s.71), Halkevlerinin bu ve benzer rollerine dikkat çekerek bu yapıların aynı zamanda köy ile ilgili birçok bilgilerin toplanmasına ve ulusal kültürün zenginleştirilmesine aracılık ettiğini belirtir.

Halkevlerinin köycülük şubesi, köylerin eğitim düzeyinin yükseltilmesini, kültürel ve toplumsal gelişiminin sağlanmasını, şehirli ile köylünün kaynaştırılmasını ve dayanışmasını sağlamak amacıyla kurulan şubelerdir (Karaömerlioğlu, 2006, s.60). Dolayısıyla köylüleri aydınlatıp bilinçlendirmek, bilgi ve beceriler aşılamak, köyün kalkınmasını sağlamak için köylülerin seferber edilmesi ve köylerden bir başarı hikâyesi çıkarılması önemli bir hedef olarak önemsenir. Köycülük düşüncesi, sanayileşmeye ve kentleşmeye karşı gelişen bir düşünce olarak gelişir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde bu yaklaşıma benzer bir şekilde; köylülerin şehirlere göç etmeden yaşadıkları yerlerde komünal değerlerini muhafaza ederek modernleşmesini, gelişmesini ve kalkınmasını amaçlayan yaklaşım olarak Cumhuriyet'in öngördüğü yurttaşlar topluluğunu köylerde yaratma düşüncesini içerir (Karaömerlioğlu, 2006, s.54-55; Karaömerlioğlu, 2009 s.284-286). Sosyolojik bir gerçeklik olarak başka değişkenlerle birlikte modernleşme ve kalkınmanın ivme kazanması, alt yapının inşa edilmesi ile köylerden şehirlere bir mobilizasyon gerçekleşir. Köy Enstitüleri'nin kurulmasında köycülük düşüncesinin ve yaklaşımın önemli bir etkisi vardır. Nüfusun büyük çoğunluğunun yaşadığı yerler olan köyleri bir taraftan modernleşme ve kalkınma sürecine ekleme diğer taraftan Cumhuriyet'in devrimlerini, ideallerini, değer ve inançlarını benimseyecek yurttaşlar topluluğunu oluşturma

gayesinin somutlaşmış hali olarak konumlanır. Cumhuriyet'in felsefesi ve değerleri ile biçimlenmiş bir yurttaşlık kimliği, kamusal alanda tahayyül edilen kimlik ile etiketlenmek istenir. Köycü yaklaşım kapsamında köyler ve köylüler kendi dinamikleri, yaşam alanları, komünal gerçekliği içerisinde modern ve medeni bir yaşamın parçası haline getirilmeye çalışılır. Köyün doğal ve tarihsel dokusuna uygun olarak bir modernleşme ve kalkınma sürecinin varlığına temas edilir ve eşit yurttaşlığın varlığı için kentlerdeki imkânların ve hizmetlerin köylere getirilmesine vurgu yapılır (Karaömerlioğlu, 1998a, s.74; Emgili, 2021, s.200-204).

Bu bağlamda bir diğer ideolojik/kurumsal aygıt Köy Enstitüleri'dir. Hem halkevleri hem de Köy Enstitüleri ideolojik olduğu kadar taşrada modernleşme ve kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla oluşturulan, eğitim ve kültürel faaliyetleri içeren kurumsal bir araç niteliğindedir. 17 Nisan 1940'da 3803 sayılı kanun ile kurulan Köy Enstitüleri (Resmî Gazete, 22.04.1940), köye öğretmen yetiştirmek ve öğretmenler aracılığıyla Cumhuriyetin öngördüğü insan kaynağını üretmek ve bu çerçevenin içinde aktif bir yurttaşlık kimliğini inşa etmek amacı ile kurulur. Köy öğretmeni yetiştirmenin ötesinde, yetişen öğretmenler aracılığıyla devletin ihtiyaç duyduğu meslek sahibi insan kaynağının üretilmesi ve böylelikle kısa zamanda modernleşmenin ve kalkınmanın gerçekleştirilmesine yönelik işlevleri yerine getirir. Dahası bu eğitim kurumlarıyla geleneksel/feodal yapı ve işleyiş yerine modern formlarla biçimlenmiş bir toplumsal yapı ve düzenin inşa edilmesi öngörülür. Öngörülen amaçların gerçekleştirilmesinde imece usulü ile köylerin sahip oldukları insan, maddi vb. kaynaklar seferber edilerek köylerin (potansiyel) kaynakları da kullanılmak istenir. Nihayetinde nitelikli ve üretken yurttaşların oluşturduğu bir ulus devlete dayanan Cumhuriyet tahayyülü için bu enstitüler önemli amaçlar ile kurulur ve işlevsel kılınır (Resmî Gazete, 22.04.1940; Makal, 2005; Aysal, 2005; Yıldız ve Akandere, 2017; Parlak, 2011). Zeki Hafızoğulları, bu eğitim kurumlarının düşünsel dayanağının İzmir iktisat Kongresi (1923) olduğunu ifade eder. Hafızoğulları'na (2021) göre bu kongrede, modern ulus devlet için ulusal bir eğitimin önemi üzerinde durularak yurttaşların ilim, irfan, ahlak sahibi olmalarına yönelik eğitimlerin verilmesi öngörülmüş ve sonraki süreçte bu yapılar oluşturulmuştur.

Halkçılık düşüncesinin ete kemiğe bürünmüş hali olarak değerlendirilen Köy Enstitüleri (Karaömerlioğlu, 2009, s.290), Cumhuriyet'in kuruluş felsefesini idrak edecek, modernitenin ve modern yaşamın formlarına intibak edecek, pozitivist ve seküler düşünce ve yapılara uyum gösterecek, toplumsal kalkınmayı köylerden başlayarak ulusal ölçekte gerçekleştirecek donanıma sahip bir yurttaşlığın köylerde inşa edilmesi amacıyla kurulur. Bu kapsamda eğitici yapılar olarak Erken Cumhuriyet Dönemi'nin önemli ideolojik aygıtlarından biri haline gelir. Bu enstitüler aracılığıyla; ziraat, hayvancılık, el işçiliği ve sanatları gibi birçok zanaatkarlık ve sanatkârlık bilgi ve becerisi kazandırılarak, medeni bilgiler, dil, tarih, sağlık, kültür, müzik, tiyatro, sinema gibi alanlarda eğitici ve geliştirici faaliyetler yürütülerek yetkin bir yurttaşlığın inşa edilmesi gerçekleştirilmeye çalışılır (Aysal, 2005; Parlak, 2011; Yıldız ve Akandere, 2017). Karamerlioğlu'na (2009, s.286) göre Köy Enstitütleri'nin kuruluş nedenlerinden biri Kemalist rejimin köylerde zayıf olmasıdır. Özellikle eğitim ve kültür kurumları olarak biçimlenen bu yapılar bilgi ve beceri edindirme, teori ile eylemselliğin birlikteliğini kurma gibi işlevlerinin yanında Cumhuriyet'in tahayyül ettiği yurttaşlığın inşa edilmesi ve rejimin kurucu değerleri ile güçlü bir bağın kurulmasını öngörür. Bu minvalde bu yapıların köylüler üzerinde çok yönlü olarak endonktrine edici işlevlerine de işaret etmek mümkündür.

Halkevleri gibi Köy Enstitüleri de rejimin geniş kitlelere ulaşmasını sağlamak için oluşturulan kurumsal/ideolojik yapılar bir taraftan Cumhuriyetin felsefesini, ideallerini, değerlerini ve devrimlerini köylülere aşılayarak yakın bir bağ kurmak öte taraftan köyün modernleşmesi ve kalkınması için gereksinim duyulan bilgi, beceri ve pratiklerin aktarılmasını sağlayarak gelişimini ve kalkınmasını sağlamak amacıyla kurulan bu yapılar köycülük düşüncesinin somutlaşmış hali olarak ifade edilir. İki dünya savaşı arasında toplumsal sorunlar siyasal ve ekonomik sorunlarına eklenirken bu yaklaşım da dünyada kendisini iyiden iyiye hissettirir (Karaömerlioğlu, 1998b, s. 57-59; Karaömerlioğlu, 2006, s. 54-55). Köylerin birçok eksiklikleri, sorunları bünyelerinde taşımış olmasından dolayı rejimin tüm varlığıyla buralarda olmasını zorunlu kılar. Köyler bu gerçeklik içinde tahayyül edilen Cumhuriyet ve onun mütemmim cüzleri için önem verilmesi gereken bir mekânı ifade eder. Karaömerlioğlu, ideolojik/kurumsal yapılar olarak Köy Enstitüleri ve köycülük şubesi aracılığıyla Halkevlerinin köylerin

birçok gereksinimlerini karşılamak için oluşturulduğunu fakat birçok eksiklik, yetersizlik ve sorunlardan dolayı öngörülen amaçları gerçekleştiremediğini belirtir.

Halkevleri ve Köy Enstitüleri gibi devletin ideolojik aygıtları, birçok işlevinin yanında sanat ve kültürel faaliyetlerle de modernleşmenin en önemli araçlarından biri olarak iktidar tarafından kullanılır. Eğitici, öğretici faaliyetler hem Halkevleri hem de Köy Enstitüleri'nin önemli işlevlerinden birini oluşturur. Çünkü Cumhuriyet'in öngördüğü modernleşme ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi, toplumsal yapıların/kuruluşların amaç ve hedeflere seferber edilmesi, bu aygıtlar aracılığıyla önemli bir ivme kazanmasını sağlar (Erol, 2003a; Bilir, 2003; Kapluhan, 2013). Bu bağlamda Cumhuriyet'in tahayyül ettiği, kurguladığı, öngördüğü yurttaşların dâhil olacağı kamusal alan da bu çerçeveye içine yerleştirilir ve tahkim edilmeye çalışılır. Köy Enstitüleri'nin kuruluşunda ve gelişiminde Hasan Ali Yücel ile birlikte öncü bir isim olan İsmail Hakkı Tonguç'un düşünceleri, bu durumu görünür kılması açısından dikkate değerdir.

"Köylüyü, köyden başlayarak ta Kamutay'a varıncaya kadar, devletin bütün şubelerinin idaresine, onda bugünkü vasıflardan başka bir şart aramaksızın iştirak ettirmek, bu suretle devlet işlerini realiteden kuvvet alan elemanlarla besleyerek memleketin hakiki bünyesine uygun bir şekle getirmek... Cumhuriyet vatandaşlığı şuurunu, aksiyon haline gelebilecek şekilde uyandırmak lâzımdır"(Tonguç, 1946: 212).

Tonguç'un ifade ettiği düşünceleri, bahsi geçen ideolojik aygıtların Cumhuriyet'e uygun yurttaşlık kimliğini inşa etme ve bu kimliği Cumhuriyet'in felsefesi, ilke ve değerleri, modernleşme, pozitivist ve seküler düşüncenin temsillerinden oluşacak bir kamusal alanın içine yerleştirme çabası olarak okumak mümkündür. Cumhuriyetin amaçlarını gerçekleştirmek adına önemli ideolojik aygıtlardan olan bu yapılar, eğitici faaliyetleri ile ihtiyaç duyulan ulus kimliğinin yanında mesleki bilgi ve becerilerin kazanılmasını da sağlayarak devletin ihtiyaç duyduğu kalkınmayı ve gelişmeyi de mümkün hale getirir. Böylece eğitici faaliyetler ile köylerde modernleşme ve kalkınmayı gerçekleştirerek tahayyül edilen donanımlı, üretken, eğitim ve kültür seviyesi yüksek yurttaşlar topluluğu oluşturulmaya çalışılır. (Makal, 1979; Anık, 2006; Aysal, 2005; Parlak, 2011; Yıldız ve Akandere, 2017). Sözü edilen dönemde nüfusun büyük bir çoğunluğunun köylerde yaşamış olması, geri kalmışlığın, geleneksel yapının ve yoksunluğun daha fazla hissedilir olduğu bu yerlerde modern devlet ve toplumun kurulmak istenmesi ve kalkınmanın gerçekleştirilmeye çalışılması dikkate değer bir düşünce ve amaçtır.

Üretkenliğin örgütlenmesi ve disipline edilmesi, modernleşme ve kalkınmanın sağlanması için Köy Enstitüleri önemli bir işlevsellik taşır (Karaömerlioğlu, 1998b, s. 68-69; Karaömerlioğlu, 2006, s. 97-98). Köy Enstitüleri ile modern devletin temel yaklaşımlarından olan disiplin ve terbiye etme, ortak bilinç oluşturma, görev ve sorumluluk yükleme gibi değerlerin eğitim üzerinden halka, öğrencilere aşılama amacı aynı zamanda Cumhuriyetin tahayyül ettiği bir yurttaşlık kimliğini içerir. Dolayısıyla siyasal otorite tarafından Köy Enstitüleri üzerinden oluşturulmak istenen böyle bir yurttaşlık kimliği ile kamusal alan arasında özdeşlik kurulur. Çünkü kamusal alan, söz söyleme hakkından ziyade resmi ideolojinin, Cumhuriyet'in değer ve ilkelerinin arzı endam ettiği düşünceleri ve fikirleri içerecek bir çerçevenin içinde düşünülür. Feodal düşüncelerden ve ilişki biçimlerinden sıyrılmış, milli kimliğe dayalı, zihinsel dünyası Cumhuriyet ile örtüşen yurttaşlar topluluğunun üretilmesinde Köy Enstitüleri mükellef kılınır (Karaömerlioğlu, 1998b, s. 71-72; Karaömerlioğlu, 2006, s. 101-102).

Erken Cumhuriyet Dönemi devlet aklı; bir tahayyül, ideal, ülkü olarak öngördüğü yurttaşlığı ve içinde varlık kazanacağı kamusal alanı inşa ederken, farklı düşüncelerin, kimliklerin dâhil olduğu kamusal alan(lar)ın oluşum imkânlarını sınırlar, bu kapsam içerisinde toplumsal yapı ve dinamikleri zayıflatır. Oysaki toplumsal yapılar ve örgütler, devleti tamamlayan olmaktan ziyade sivil tartışma, müzakere, protesto, gündem oluşturma ve gündemi etkileme, politik olan üzerinde söz söyleme gibi demokratik araç ve yöntemleri kullanarak devletin sivil alana doğru genişlemesini sınırlayacak bir işleve sahip olması gerekir. Buna karşın devlet, kamusal alanı kuşatıcı ve yeniden inşa edici bir biçimde kendi nüfuz alanına dâhil etme kapasitesini, temas edilen ideolojik araçlar ile gerçekleştirir. Kamusal alan, Cumhuriyet'in tahayyüllerini gerçekleştirmek adına siyasal merkezin hegemonik gücü ile tahkim

edilen bir kamu alanı hüviyeti taşır. Cumhuriyet'in tahayyül ettiği yurttaş kimliği belirlediğinde, bu yurttaşların dâhil olacağı kamusal alan(lar) görünür hale geldiğinde, öngörülen Cumhuriyet ve demokrasi de gerçekleşmiş olacaktır.

SONUÇ:

Erken cumhuriyet Dönemi'nde modern devlet ve toplumun inşa edilmesi ana amaçlardandır. Bu amacın gerçekleştirilmesi kuşkusuz tarihsel, siyasal, toplumsal, kültürel değerlerden soyutlanmış bir şekilde gerçekleşmez. Siyasal kültür, geleneksel ve kültürel kodlar, toplumsal yapı ve dönemin konjonktürü, modern devlet ve toplumun inşa sürecine etki eden olgulardır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kamusal alanın bu olgular çerçevesinde, siyasal gereksinimlere göre biçimlendiğini işaret etmek mümkündür. Bu bağlamda kamusal alan, siyasal merkez tarafından tahayyül edilen Cumhuriyet kimliğinin ve alt bileşenlerinin içine dâhil edileceği bir alana karşılık gelir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Cumhuriyet'in felsefesini, devrimlerin anlamını, aydınlanma ve modernleşmenin değer ve pratiklerini anlayan ve bunun bilincine varan, sosyo-ekonomik ve kültürel kalkınmayı gerçekleştirecek bilgi ve beceri düzeyine sahip yurttaşların dâhil olduğu ve görünür kılındığı bir kamusal alanın inşası öngörülür ve bu öngörüyü gerçekleştirmeyi mümkün kılacak düşünce, yaklaşımlar ve ideolojik araçlar kullanılarak tahayyül edilen bir kamusal alan oluşturulmaya çalışılır. Kolektif olarak farklılığa, çeşitliliğe dayalı olarak oluşan, toplumsal kesimlerin, kitlelerin düşünce, ifade, eleştiri ve tartışma özgürlüklerini ifade eden kamusal alan (Habermas, 2004; Özbek, 2004; Zabcı, 1994; Özalp, 2023), Erken Cumhuriyet Dönemi'nde modern ulus devlet kimliğine denk düşebilecek bir alan olarak devlet/iktidar tarafından tahayyül edilir ve Halkevleri, Köy Enstitüleri gibi ideolojik araçlar ile inşa edilmeye ve dönüştürülmeye çalışılır. Bu dönüşüm devletin imkânları, merkez ile çevre arasındaki etkileşim ve ulaşılabilir olma ölçüsüne göre bir sonuç üretirken, ideolojik araçların kapasitesi büyük ölçüde belirleyici bir etken olur.

Erken Cumhuriyet Dönemi kamusal alanı, imparatorluk yapısının etkisiyle İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde oluşan kamusal alandan nitelik ve içerik olarak farklılık gösterir. İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde farklılık ve çeşitlilik gösteren (1913'e kadar olan zaman dilimi), devletin ve kitlelerin zaman zaman ayrıştığı zaman zaman da toplumsal seferberliğin üretildiği bir kamusal alana karşın Erken Cumhuriyet Dönemi'nde çoğulculuktan, farklılık ve çeşitlilikten arındırılmış, Cumhuriyet'in tahayyüllerini içeren bir idealizm içinde inşa edilmeye çalışılan bir kamusal alanın varlığı söz konusudur. Bu dönemde kamusal alan pozitivist, sekülerist, modernist düşüncelere ve yaklaşımlara içkin, Cumhuriyet felsefesi ve değerleriyle bütünleşmiş bir yurttaşlık kimliği ve bu kimlik ile biçimlenmiş bir toplum yapısının var olduğu bir alan olarak öngörülür ve bu alana ilişkin temsiller sözü edilen düşünce ve yaklaşımlar kapsamında üretilir. Toplumun farklı kesimlerini içerecek şekilde bir toplumsal seferberlik, bu bağlam ve kapsam içerisinde harekete geçirilmeye çalışılır. Bu dönemde kapitalistleşme ve modernleşme sürecinin olgunluk düzeyindeki zayıflıklar ve zaaflar, hem farklı kamusal alanların oluşmasını hem de taşranın merkeze karşı kendi kamusal alan(lar)ını güçlü bir biçimde var etmesini engelleyen bir etki gösterir. Özellikle kadınların kendi kamusal alanlarını oluşturma ve bu alanda var olma, söz söyleme özgürlüklerinin yerine siyasal iktidar/otorite tarafından Cumhuriyet'in kurucu değerlerine ve modernleşme formlarına sahip bir kimliğin kamusal alanda var olması için bir çaba gösterilir. Cumhuriyet felsefesinin, değerlerinin, anlam dünyasının ve buna içkin temsillerin tezahür ettiği, görünür hale geldiği ve işlevselleştiği bir kamusal alan söz konusudur. Bu minvalde politik alanın kamusal alana galebe çaldığı, kamusal alanın homojenize edildiği bir kimliğe işaret etmek mümkündür. Tek parti siyasal sistemine dayalı politik bir yaklaşım içerisinde Cumhuriyet için bahsi edilen tahayyüllerin gerçekleşmesine yönelik önemli bir amaç, toplumun farklılıklara ve çeşitliliğe dayalı, çelişkilerin olduğu bir toplum gerçekliğinin yerine sınıfsız, imtiyazsız ve kaynaşmış bir toplum tasavvuruna yönelik bir gerçekliğin üretilmesidir. Bu amacın bizatihi kamusal alana yansımaları monolog, türdeşlik ve endonktrinyasyondur. İki savaş arası siyasal ve toplumsal gerçeklik dikkate alındığında kamusal alanın daha fazla endonktrinyasyona maruz kaldığını söylemek pek ala mümkündür. Basının ve kitle iletişim araçlarının sınırlandırılması ve siyasal iktidara bağımlı hale gelmesi, kamuoyu ve kamusal alanın politik güç tarafından biçimlendirilmesinin önemli göstergelerinden biridir. İki dünya savaşı arasındaki konjonktürün bu kapsamda içeriye olan

yansımalarını Erken Cumhuriyet Dönemi'nde görmek gerekir. Dolayısıyla siyasal otorite/iktidar söylem ve eylemleri ile kamusal alanı kendisine bağımlı kılarak “resmi ideoloji” çerçevesinde dönüştürme çabası içinde olmuştur. Meşrutiyet dönemine benzer şekilde devletin ve rejimin güçlendirilmesi adına her şeye muktedir olma düşüncesinin varlık alanına kamusal alan da dâhil edilerek, dönüşüm bahsi geçen çerçeve içinde gerçekleştirilmek istenir. İttihat ve Terakki'nin mutlak iktidara geldiği 1913'ten itibaren kamusal alanın siyasal iktidara daha fazla bağımlı hale gelmesinin ete kemiğe bürünmüş halini Erken Cumhuriyet Dönemi'nde görebilmek mümkündür. Dolayısıyla Erken Cumhuriyet Dönemi'nde özgür bir katılımı, müzakereyi ve tartışmayı içeren özerk bir kamusal alana temas etmenin dinamikleri henüz varlığını pek göstermez. Taşrada devlet ile karşı karşıya gelerek uzlaşma ya da çatışma yaratabilecek toplumsal güçler, toplumsal seferberliği, kitlesel siyaseti örgütlenme ve harekete geçirme imkânlarından yoksun kalarak güçlü ve özerk bir kamusal alan üretememiştir. Bu üretkenliğin zayıf kalmasında, zor araçlarının rejimi koruma ve sürdürme işlevini göz ardı etmeksizin, devletin tarihsel pozisyonu, siyasal kültürün mahiyeti, geleneksel ve kültürel kodlar ile sivil toplumun yapısı ve devlet ile olan mesafesi, dahası kapitalistleşme ve modernleşmenin olgunluk düzeyi işaretlenebilir. Resmi söylemlerin ve bu kapsamda benimsenen politikaların, tahayyül edilen Cumhuriyet'in ve onun yurttaşlığın kamusal alanın biçimlenmesinde ve siyasal otoriteye bağımlı kılınmasında etkisini belirtmek gerekir.

Bu dönemde sık sık vurgulanan halkçılık düşüncesi, sınıfsız ve imtiyazsız toplum gibi söylemler, siyasal iktidarın kamusal alana yönelik düşüncesini ve yaklaşımını da açığa çıkarır. Özellikle toplumun sınıfsız ve imtiyazsız olarak tanımlanması, farklılıklara ve çeşitliliğe dayalı bir kamusal alanın baskılanmasına, buna karşın kamusal alanın kurucu ideolojinin temel ilke ve değerleri, tahayyül edilen devlet ve toplum düzenine paralel bir içerik taşır. Kamusal alanın oluşum sürecinde ve etkinlik düzeyinde önemli bir olgu olan basın ve kitle iletişim araçları üzerindeki denetim ve kontrolün varlığı, bu dönemde kamusal alanın siyasal iktidarın güdümünde biçimlenmesine neden olur. Bununla birlikte devletten özerkleşen bir sivil toplum yapısının eksikliği, kamusal alanın niteliği ve etkinliğini aşındırıcı bir etki gösterir. Basın ve sivil toplum örgütlerinin çoğulcu bir nitelikten yoksun olmasından dolayı kamusal alan ve ilişkili olarak kamuoyu iktidarın ideolojik aygıtları ile inşa edilir ve dönüştürülür.

Cumhuriyetin idealinde öngörülen yurttaşlık kimliği ve bu kimliğin içine yerleşeceği kamusal alanın inşacı ideolojik araçları olan Halkevleri ve Köy Enstitüleri, bu araçlarla ilintili olan sanat ve kültür politikaları endonktriner bir işleve sahiptir. Halkevleri ve Köy Enstitüleri, bir eğitim ve kültür kurumu olmanın da ötesinde Cumhuriyetin temel felsefesini, devrimleri, modern ve medeni bir hayatın formlarını halka benimsetmek adına işlevsel hale getirilen devletin ideolojik aygıtları niteliğini haizdir. Bu ideolojik araçlar, modernleşmenin, aydınlanmanın, kalkınmanın, başka bir ifadeyle toplumsal sermayenin Cumhuriyet'in özüne ve kuruluş değerlerine uygun bir içerikte üretilmesinin önemli araçları olarak kapasiteleri ölçüsünde kullanışlı bir işlevsellik gösterirler. Bu süreçte, farklılığa ve çeşitliliğe dayalı siyasal ve toplumsal bir yapı ve işleyişi mümkün kılacak imkân ve koşullar yeterince oluşmazken, kamusal alanı inşa eden ve etkinlik kazandıran basın, kitle iletişim araçları, sivil toplum yapıları, sanat ve kültürel araçlar siyasal iktidarın güdümünde gerçekleşen bir içeriğe ve fonksiyona sahip hale gelir. Bahsi geçen araçlar, politik ve ideolojik olarak iktidarın Cumhuriyet tahayyüllerini, modern ulus devlet kimliğini, toplumsal kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla kamusal alanın inşası ve işlevini de bu içerikte inşa eder. Bu bağlamda; Erken Cumhuriyet Dönemi'nde toplumsal dinamiklerle, bireysel hak ve özgürlük çerçevesinde farklılığa ve çoğulculuğa dayalı kendiliğinden ve güçlü toplumsal dinamiklerle oluşmuş bir kamusal alandan ziyade siyasal merkez tarafından politik ve ideolojik çıkarımlar ile inşa edilmeye ve dönüştürülmeye çalışılan bir kamusal alandan ve kamusalıktan bahsetmek mümkündür. İki dünya savaşı arasına denk gelen Cumhuriyetin inşa süreci ve bu kapsamda atılmaya çalışılan adımlar kuşkusuz dünyadaki konjonktürün etkisinden etkilenir. Bu dönemde yaşanan politik, ekonomik ve sosyo-kültürel sorunlar daha fazla otoriterleşme ve totaliter bir yaklaşımın benimsenmesine dolayısıyla siyasal gücün ve politik/ideolojik araçların kamusal alanda daha belirgin hale gelmesine zemin oluşturmuştur. Dolayısıyla Cumhuriyet'in kurucu otoritesinin kendi gündemiyle dünyadaki gündemin kesişmesi, demokratik değerlerin parantez içine alınmasına imkân tanımıştır. Bu minvalde siyasal merkezin benimsediği temel değerlerle ve tahayyül edilen politik/toplumsal dünya ile uyumlu olmayan ve/veya farklı bir anlam dünyası taşıyan düşünceler,

yaklaşımlar, akımlar ve hareketler ya siyasal merkezin repertuarına dâhil edilmeye ya da bertaraf edilmeye çalışılır. Gelineen noktada düşüncelerin, tartışmaların ve eleştirilerin ete kemiğe büründüğü, farklılığa ve çeşitliliğe dayalı heterojen bir kamusal alanın Erken Cumhuriyet Dönemi'nde varlık kazanmadığını ve işlevsel hale gelmediğini görebilmek mümkündür. Bununla birlikte, Erken Cumhuriyet Dönemi kamusal alan olgusunun sonraki dönemlerde nasıl biçimleneceği üzerine bir deneyim ortaya koyması açısından dikkate değer bir içerik sunar.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar, üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder. Yazar katkısı beyan formu makale süreç dosyasına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için Etik Kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı onam formu, makale süreç dosyasına eklenmiştir.

Finansal Destek: Araştırmanın yürütülmesi ve/veya makalenin yazılması için mali destek alınmamıştır.

Teşekkür: Teşekkür edilecek kişi veya kurum yoktur.

KAYNAKÇA

Ahmad, F. (2008a). *Bir kimlik peşinde Türkiye*. 3. Basım; (Çev. Sedat Cem Karadeli), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ahmad, F. (2008b). *Modern Türkiye'nin oluşumu*. 7. Basım; İstanbul: Kaynak Yayınları.

Akar, B., ve Bingöl, Y. (2023). Köy-kent ayrımında ulusal mekânı sahnelemek: Devlet tiyatrosu'nda ulus inşası ve mekân. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 19(38), 887-924.

Aksan, G. (2019). Kamusal alan kavramı çerçevesinde Türkiye'de 68 ve 80'lerdeki öğrenci hareketleri üzerine yeniden düşünmek. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(19), 2768-2803.

Alacahan, O. ve Vatandaş, S. (2021). Kamusal-özel alan ayrışmasının inşa süresi ve sosyal medya. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(1), 720-733.

Althusser, L. (1991). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. (Çev. M. Özışık ve Y. Alp), İletişim Yayınları: İstanbul.

Angelis, M. D. (2007). *The beginning of history: Value struggles and global capital*. London: Pluto Press.

Anık, M. (2006). Bir modernleş(tir)me projesi olarak köy enstitüleri. *Divan İlmi Araştırmalar Dergisi*, (20), 279-309.

Arendt, H. (2018). *İnsanlık durumu*. (Çev. B. S. Şener), İstanbul: İletişim Yayınları.

Aristoteles. (2014). *Politika*. (Çev. M. Tunçay), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri. (1945), Cilt I, İstanbul: Maarif Matbaası.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri. (2024). Cilt II, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Aybars, E. (1988). *İstiklâl mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927)*, İzmir: DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları.

- Aydın, S.** (1996). Türk tarih tezi ve halkevleri. *Kebikeç Dergisi*, 2(3), 107-130.
- Aydoğan, P.** (2023). Kadınlar kadınlara karşı: Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kamusal görünürlüğü sınırları. *Siyasal: Journal of Political Sciences*, (32(1), 17-33.
- Başbuğ, E. D.** (2010). *Devlet ideolojisi inşasında tiyatronun yeri*. (Doktora Tezi). Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Benhabib, S.** (1997). The embattled public sphere: Hannah Arendt, Juergen Habermas and beyond. *Theoria*, 44(90), 1-24.
- Bentham, J.** (2016). Panoptikon ya da Gözetim Evi. (Ed. B. Çoban ve Z. Özarslan), *Panoptikon: Gözün İktidarı* içinde (9-77), İstanbul: Su Yayınları.
- Berlant, L.** (1988). The female complaint. *Social Text*, (19/20), 237–259.
- Bingöl, Y.** (2004). Kimlik tartışmaları ışığında Türk dil politikaları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 59(1), 27-58.
- Bilir, M.** (2003). Köy enstitüleri sisteminde toplum kalkınması süreci. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10), 1-15.
- Boybeyi, S., ve Sallan Gül, S.** (2008). Cumhuriyet aydınlanmasının kısa tarihi: Köy Enstitülerini çevreleyen tarihsel ve toplumsal koşullar ve bugüne çıkarsamalar. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 2(3), 67-92.
- Calhoun, C.** (Ed.). (1992). *Habermas and the public sphere*. Massachusetts: MIT Press.
- C.H.P. Genel Sekreteri R. Peker'in Söylevleri.** (1935). Ankara: Ulus Basımevi.
- Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi ve Programı.** (1931). Ankara: TBMM Matbaası.
- Cumhuriyet Gazetesi**, 25 Şubat 1933.
- Çaha, Ö.** (1995). Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk yıllarında sivil toplum. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 99-113.
- Çaha, Ö.** (2004). İdeolojik kamusal alanın krizi. *Açık Toplum Yazıları* içinde (62-80). Ankara: Liberte yayınları.
- Çaha, Ö.** (2014). İdeolojik kamusalın sivil kamusala dönüşümü. *Doğu Batı Dergisi*, 2(5), 81-103.
- Çakır, S.** (2016). *Osmanlı kadın hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çeçen, A.** (1990). *Atatürk'ün kültür kurumu halkevleri*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Çelik, F. E., ve Kantarcıoğlu.** (2023). Cumhuriyet'in kuruluş anlatısında bir toplumsal tabaka: "Eşrâf". *Mülkiye Dergisi*, 47(5), 211-257.
- Çetinkaya, Y. D.** (2008). 1908 Devrimi'nde kamusal alan ve kitle siyasetinde dönüşüm. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (38), 125-140.

- Çetinkaya, Y. D.** (2010). 1908 devrimi ve toplumsal hareketler. (Ed. F. Ergut), *II. Meşrutiyet'i Yeniden Düşünmek* içinde (ss.13-27), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Dağtaş, B. ve Dağtaş, E.** (2003). Habermas'ın burjuva kamusal alan tanımı çerçevesinde yazılı basının konumu ve dönüşümü. *Kurgu Dergisi*, 20(1), 49-61.
- Ediz, İ.** (2008). Osmanlı'dan Cumhuriyet'in ilk yıllarına kahvehaneler ve sosyal değişim. *Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Dergisi*, 8(1), 179-189.
- Ekinci, N.** (1989). *Sanayileşme ve uluslaşma sürecinde toprak reformundan köy enstitülerine 1923-1950*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Emgili, F.** (2021). Halkevlerinin köy ve köycülük faaliyetleri. *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 8, 195-226.
- Eraslan, C.** (2003). *Yakın dönem Türk düşüncesinde halkçılık ve Atatürk*. İstanbul: Kumsaati Yayınları.
- Eray, Ş.** (2017). Habermascı kamusal alan bağlamında yeni toplumsal hareketler. *İdeal Kent Dergisi*, 8(21), 315-337.
- Eren, A.** (2005). Özgürlükler mekânı olarak kamusal alan. *AÜ Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(3-4), 95-124.
- Erol, A.** (2003a). *Tek Parti Dönemi'nde kamusal alanın inşası*. (Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Erol, A.** (2003b). Bir kamusal alan inşası olarak halk evleri. *Sivil Toplum Dergisi*, 1(2), 59-67.
- Ertugay, F.** (2017). Devlet ve örgütlü yapılar: Kamusal alanda bir karşılaşmanın imkân ve sonuçları üzerine. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 19(2), 475-491.
- Ertugay, F.** (2024). Türkiye'de bir ideoloji olarak Cumhuriyet. *İnsan ve Toplum Dergisi*, 14(3), 123-149.
- Fidan, Ç.** (2022). *Osmanlı İstanbul'unda kahvehanenin müziği ve sosyal topoğrafyası*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Foucault, M.** (2019). *Hapishanenin Doğuşu*. (Çev. M. A. Kılıçbay), İstanbul: İmge Kitabevi.
- Fraser, N.** (2004). Kamusal alanı yeniden düşünmek: Gerçekte varolan demokrasinin eleştirisine bir katkı. (Ed. Meral Özbek), *Kamusal Alan* içinde (103-132), Hil İstanbul: Yayınları.
- Gevgilili, A.** (1990). *Türkiye'de yenileşme düşüncesi, sivil toplum, basın ve Atatürk*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Göle, N.** (2000). Modernist kamusal alan ve İslamcı ahlak. *İslam'ın Yeni Kamusal Yüzleri* içinde (19-40), İstanbul: Metis Yayınları.
- Gurallar Yeşilkaya, N.** (1997). *İdeoloji mimarlık ilişkisi ve Türkiye'de halkevleri binaları (1932-1946)*. (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gurallar Yeşilkaya, N.** (2009). Halkevleri. (Ed. T. Bora ve M. Gültekinil), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm* içinde (113-118), Cilt 2, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Gurallar Yeşilkaya, N.** (2005). Taşradaki modernizm Halkevleri. *Arredamento Mimarlık* , 10, 100-107.
- Güler, B. A.** (2007). Otuzlu yıllarda yönetim. (Ed. Birgül A. Güler), *Açıklamalı Yönetim Zaman Dizini 1929-1939 içinde* (1-20), Ankara: Ankara Üniversitesi Kamu Yönetimi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Gür, F.** (2015). Erken Cumhuriyette Siyaset, Propaganda, Sanat ve Ulusun İnşası. (Çev. A. Evren), *Sosyoloji Dergisi*, 31-32, 135-173.
- Habermas, J.** (1991). *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society*. Massachusetts: MIT Press.
- Habermas, J.** (2004). Kamusal alan. (Ed. Meral Özbek), *Kamusal Alan içinde* (95-102), İstanbul: Hil Yayınları.
- Hafızoğulları, Z.** (2021). Köy enstitüleri hakkında bir düşünce. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 70(3), 899-907.
- İdare Dergisi (1938)**. Şükrü Kaya'nın nutku. *Dâhiliye Vekâletinin Aylık Mecmuası*, 10(119), 169-181.
- İnan, A.** (1930). *Vatandaş için medeni bilgiler*. Kitap I, İstanbul: Milliyet Matbaası.
- İnan, A.** (2009). *Atatürk hakkında hatıralar ve belgeler*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kabacalı, A.** (1990). *Başlangıçtan günümüze Türkiye'de basın sansür*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Kabagöz, M. C.** (2024a). *Halkevleri ve gündelik hayat*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Kabagöz, M. C.** (2024b). Bir akademik literatür tartışması: Halkevleri neden ve nasıl araştırılmalı?. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 109, 239-274.
- Kafadar, C.** (2005). Tarih yazıcılığında kamu alanı kavramı tartışmaları ve Osmanlı tarihi örneği. (Ed. C. Çakır), *Osmanlı Medeniyeti: Siyaset, İktisat, Sanat içinde* (65-86), İstanbul: Klasik Yayınları.
- Kal, M.** (2021). Siyasal meşrulaştıran bir kavram olarak kamusal alanın Türkiye'deki durumu (1839-1971), (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Kaliber, A.** (2007). Türk modernleşmesini sorunlaştıran üç ana paradigma üzerine. (Ed. T. Bora ve M. Gültekingil), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık içinde* (107-124), Cilt 3, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kandeger, B.** (2023). Reflections on “centralization and the civil administrative division” in the nation-state building process during the Early Period of the Republic. *Siyasal: Journal of Political Sciences*, (32), Special Issue, 57-79.
- Kansu, A.** (2017). *1908 Devrimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kapluhan, E.** (2013). Atatürk dönemi eğitim seferberliği ve köy enstitüleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (26), 172-194.

- Karadağ, A.** (2003). Kamusal alan modelleri: Çoğulcu perspektiften bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(3), 171-19.
- Karadağ, M.** (2024). Türkiye’de modernleşme ve ulusal kimlik inşası sürecinde tiyatro alanının dönüşümü. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 14, (431-452).
- Karaömerlioğlu, A.** (1998a). The people's houses and the cult of the peasant in Turkey. *Middle Eastern Studies*, 34(4), 67-91.
- Karaömerlioğlu, A.** (1998b). Köy Enstitüleri üzerine düşünceler. *Toplum Bilim*, 76, 56-85.
- Karaömerlioğlu, A.** (2006). Orada bir köy var uzakta: Erken Cumhuriyet döneminde köycü söylem. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaömerlioğlu, A.** (2009). Köy Enstitüleri. (Ed. T. Bora ve M. Gültekinil), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm içinde* (286-297), Cilt 2, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kendirci, M.** (2023a). Cumhuriyet’in yüzyılı ve 26 Eylül Türk dil bayramı. *Mülkiye Dergisi*, 47(5), 175-210.
- Kendirci, M.** (2023b). Cumhuriyet’in sunumu: Erken Cumhuriyet dönemi Türkiye’inde Cumhuriyet ve Bafra. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 64, 1-13.
- Kendirci, M.** (2024). Ah şu taşra; sessiz ve renksiz taşra. *Tezkire*, 33(87), 31-44.
- Karpat, K.** (1996). *Türk demokrasi tarihi: Sosyal, ekonomik ve kültürel temeller*. İstanbul: AFA Yayınları.
- Kaya, B.** (2022). *Dijital kamusal alan üzerine bir inceleme: Twitter’da Kanal İstanbul tartışmaları*, (Doktora Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Keskin, N.** (2007). *Devletin toprak üzerinde örgütlenmesi: Türkiye’de illerin yönetimi*. (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kırık, H.** (2004). Türkiye’de kamusal kavramının kökenleri. *Selçuk İletişim Dergisi*, 3(3), 143-154.
- Kırlı, C.** (2000). Kahvehaneler ve hafiyeler: 19. yüzyıl ortalarında Osmanlı’da sosyal kontrol. *Toplum ve Bilim*, 83, 58-79.
- Kırlı, C.** (2009). Surveillance and constituting the public in the Ottoman Empire. (Ed. Seteney Shami), *Publics, Politics and Participation: Locating the Public Sphere in the Middle East and North Africa* In (177-203), New York: Social Science Research Council.
- Kırlı, C.** (2010). Kahvehaneler: Ondokuzuncu yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’nda kamuoyu. (Ed. Ahmet Yaşar), *Osmanlı Kahvehaneleri: Mekân, Sosyalleşme ve İktidar* içinde (99-123), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Kömeçoğlu, U.** (2010). Homo ludens ve homo sapiens arasında kamusal ve toplumsal: Osmanlı kahvehaneleri. (Ed. Ahmet Yaşar), *Osmanlı Kahvehaneleri: Mekân, Sosyalleşme ve İktidar* içinde (49-84), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Landes, J. B.** (1988). *Women and the public sphere in the age of the French Revolution*. New York: Cornell University Press.

- Lewis, B.** (2008). *Modern Türkiye'nin doğuşu*. (Çev. B. Babür Turna), Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Mardin, Ş.** (2006). *Türkiye'de toplum ve siyaset*, 13. Basım; İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş.** (2007). *Türk modernleşmesi*, 17. Basım; İstanbul: İletişim Yayınları.
- Metinsoy, M.** (2010). Kemalizmin taşrası: Erken Cumhuriyet taşrasında parti, devlet ve toplum. *Toplum ve Bilim*, 124-164.
- Metinsoy, M.** (2011). Fragile Hegemony, Flexible Authoritarianism, and Governing from Below: Politicians' Reports in Early Republican Turkey. *International Journal of Middle East Studies*, 43, 699-719.
- Metinsoy, M.** (2021). *The power of the people: Everyday resistance and dissent in the making of modern Turkey (1923-38)*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Negt, O. ve Kluge, A.** (1993). *Public sphere and experience: Toward an analysis of the bourgeois and proletarian public sphere* (P. Labanyi., J. O. Daniel & A. Olsiloff, Trans.). Mineapolis: University of Minnesota Press.
- Oral, M.** (2002). Halkevlerinin toplumsal ve kültürel işlevleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 18(53), 499-527.
- Önen, N. ve Reyhan, C.** (2011). *Mülkten Ülkeye: Türkiye'de Taşra idaresinin Dönüşümü (1839-1929)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özalp, A.** (2023). Modern zamanlarda politik kamusal alan: Arendt ve Habermas. (Ed. D. Y. Yıldırım ve O. Yamaner). *Kültür Okumaları Perspektifinden 2. Dünya Savaşı ve Sonrası* içinde (13-54), İstanbul: Ütopya Yayınevi.
- Özbek, M.** (2004). Kamusal alanın sınırları. (Ed. Meral Özbek), *Kamusal Alan* içinde (19-89), İstanbul: Hil Yayınları.
- Özkoçak, S. A.** (2010). Kamusal alanın üretim sürecinde erken modern İstanbul kahvehaneleri. (Ed. Ahmet Yaşar), *Osmanlı Kahvehaneleri: Mekân, Sosyalleşme ve İktidar* içinde (17-35), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Öztaş, G.** (2024). Kamusal alan ve kamusalılıklar. (Ed. Ahmet Bekmen), *Siyaset Sosyolojisi: Siyasallaşmanın Alanları, Özneleri ve Araçları* içinde (91-113), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öztürk, S.** (2006). Cumhuriyet döneminde kahvehane ve iktidar. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Parlak, D.** (2011). Uluslaşma sürecinde köy enstitülerinin yeri. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 7(27), 201-221.
- Peker, R.** (1935). *İnkılap dersleri*, Ankara: Ulus Basımevi.
- Peker, R.** (1984). *İnkılap dersleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Platon.** (1999). *Devlet*. (Çev. S. Eyüboğlu ve M. A. Cimcoz), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

- Sancar, S.** (2012). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti: Erkekler devlet, kadınlar aile kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sankır, H.** (2010). Osmanlı İmparatorluğu'nda kamusal alanın oluşumu sürecinde kahvehanelerin rolü üzerine sosyolojik bir değerlendirme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (13), 185-210.
- Savut, E.** (2016). Kültür endüstrisi: Kamusal alanın tüketimi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 15-28.
- Sunar, İ.** (1985). Demokrat Parti ve popülizm. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* içinde (2076-2086), Cilt 8, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sunay, R.** (2002). Cumhuriyetçi-liberal-müzakereci kamusal alan modelleri ve Türkiye'de kamusal alanın gelişimi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(3-4), 51-78.
- Şimşek, S.** (2002). *Bir ideolojik seferberlik deneyimi Halkevleri 1932-1951*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 2, Cilt 19, İçtima 3, 01. 11.1341.
- Thompson, J. B.** (1995). *The media and modernity: A social theory of the media*. Stanford: Stanford University Press.
- Tekeli, İ.** (1983). Türkiye'de halkçılık. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* içinde (1929-1935), Cilt 7, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekeli, İ. ve Şaylan, G.** (1978). Türkiye'de halkçılık ideolojisinin evrimi. *Toplum ve Bilim*, (6-7), 44-110.
- Temel, T.** (2015). *Modernleşme süreci Türk tiyatrosunda ideal bireyin temsili*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Temel, F.** (2020). Türkiye'de Cumhuriyet vatandaşının inşasında basın. *Selçuk İletişim Dergisi*, 13(2), 409-437.
- Toker, N. ve Tekin, S.** (2007). Batıcı siyasi düşüncenin karakteristikleri ve evreleri: Kamusuz Cumhuriyet'ten kamusuz demokrasiye. (Ed. T. Bora ve M. Gültekinil), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık* içinde (82-106), Cilt 3, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tonguç, İ. H.** (1946). *İlköğretim kavramı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Topuz, H.** (2003). *II. Mahmut'tan holdinglere Türk basın tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tunaya, T. Z.** (2004). *Hürriyetin ilanı: İkinci Meşrutiyet'in siyasi hayatına bakışlar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tunçay, M.** (1992). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin kurulması (1923-1931)*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ülkü Halk Evleri Mecmuası**. Şubat 1933, Cilt 1, Sayı 1.
- Ünür, K.** (2014). Osmanlı'da bir kamusal mekân: Kahvehaneler, *Doğu Batı Dergisi*, 2(5), 205-221.

- Üstel, F.** (2008). *Makbul Vatandaş'ın peşinde: II. Meşrutiyet'ten bugüne vatandaşlık eğitimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Warner, M.** (2002). Publics and counterpublics. *Quarterly Journal of Speech*, 88(4), 413–425.
- Yaşar, A.** (2010). Erken modern Osmanlı'da kahvehane yasaklamaları. (Ed. Ahmet Yaşar), *Osmanlı Kahvehaneleri: Mekân, Sosyalleşme ve İktidar* içinde (37-47), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Yıldırım, B.** (2015). Türkiye'de devlet ve kamusal alan üzerine. *Mimarlık Dergisi*, 52(382), 45-48.
- Yıldız, N. ve Akandere, O.** (2017). Köy enstitülerinin ideolojik yapısı. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 17 (35), 275-316.
- Yılmaz, Z.** (2007). *Hannah Arendt'te özel alan-kamusal alan ayrımı ve modern çağda toplumsal alan*. (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Zabcı, F.** (1997). *Siyasal kuramda kamusal alan sorunsalı: Habermas ve Arendt*. (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Zabcı, F.** (2012). Kamusal alan. (Ed. G. Atılğan ve E. A. Aytekin), *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojileri, Disiplinlerarası İlişkiler* içinde (s.109-123), Ankara: Yordam Yayınları.
- Zürcher, E. J.** (2004). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. (Çev. Y. Saner Gönen), İstanbul: İletişim Yayınları.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem

The aim of the research is to examine and analyse the functions and bases of the ideas, approaches and ideological tools that enabled the construction and transformation of the public sphere in the Early Republican Period. In this context, an answer is sought to the question of how ideological tools that construct and transform the public sphere function and how they are mobilised for the purposes of the state/political power.

Research Questions

The public sphere is defined as the area of free thought, expression, organisation, discussion, public opinion formation and publicity of the masses. Therefore, it includes an area outside the state/political power. Thus, the study argues that in the Early Republican Period, the public sphere, devoid of such a content, was constructed and transformed according to the Visions of the Republic through the state power of the state/power and mobilised through ideological apparatuses.

Introduction & Literature Review

The concept of public sphere, which includes various meanings and approaches in modern politics, includes collective thoughts, ideas, opinions and actions on the basis of equality and freedom of society. Accordingly, the phenomenon of the public sphere is analysed by two thinkers in particular. In particular, Hannah Arendt's 'The Human Condition (2018)' and Jürgen Habermas's 'The Structural Transformation of the Public Sphere (2003)' are prominent studies on the public sphere. While Arendt tries to examine, analyse and evaluate the phenomenon of public sphere in the context of 'Ancient Greek Society', Habermas examines, analyses and evaluates this phenomenon in the context of 'Modern Society/Bourgeois Society'. Therefore, these thinkers are the main reference sources on the public sphere. In Turkey, names such as Meral Özbek, Filiz Zabcı and Ömer Çaha have carried out important studies on the public sphere both theoretically and in Turkey. A comprehensive study on public space in the Early Republican Period is Abdullah Erol's "The Construction of Public Space in the Single Party Period". Accordingly, since there are not many studies on the public sphere in the Early Republican Period, this study endeavours to fill a gap. It will contribute to the multidimensionality of this issue with the increase in interdisciplinary studies on the construction and transformation of the public sphere with ideological tools.

Methodology

This study examines the public sphere and its construction and transformation with ideological tools in the Early Republican Period. within this framework, it claims that the public sphere was constructed and transformed in accordance with the Republican philosophy, modern nation state and social structure, and that ideological tools were mobilised in this process. In this context, it focuses on the ideological functions of the idea of populism, Halkevleri and Köy Enstitüleri in constructing the public sphere. In the Early Republican Period, one of the important goals is to create a civic identity envisaged for the Republic through these ideas and ideological tools and to construct a public sphere in which this civic identity is included. In the study, a descriptive method is followed, data are obtained and evaluated through primary and secondary sources. The scarcity of studies on the public sphere in the Early Republican Period makes it necessary to conduct more studies on the public sphere in this period. This study aims to contribute to the literature and therefore focuses on the construction and transformation of the public sphere in the Early Republican Period with ideological tools.

Findings & Discussion

In the Early Republican Period, the aim was to create a public sphere in accordance with the founding philosophy of the Republic within the structure of the modern nation-state and a community of citizens who would exist within this public sphere. In order to achieve this goal, ideological tools such

as the idea of Populism, Halkevleri and Köy Enstitüleri were mobilised. With these tools, a modern Republic and a public sphere encompassing the citizens of this Republic are attempted to be constructed. The state/power intervenes in the construction and transformation of this space, making it homogenous. While in the Second Constitutional Monarchy there was a pluralist public sphere based on dialogue, in the Early Republic a public sphere based on monologue and uniformity determined by the official ideology came into existence. It is impossible to speak of a public sphere defined by Hannah Arendt and Jürgen Habermas as a space of thought, expression, organisation, criticism, discussion and public opinion formation in an equal and free manner. Therefore, in the Early Republican Period, a public sphere that is tried to be made homogenous, based on monologue and dependent on power emerges.

Conclusions

The phenomenon of public sphere in the modern sense is a phenomenon that developed with the Constitutional Monarchy Periods and transformed in the Early Republican Period. Especially in the Second Constitutional Monarchy Period, there was a public sphere that developed based on a heterogeneous identity and pluralism, where the state and the masses sometimes diverged and sometimes overlapped, whereas in the Early Republic Period, there was a public sphere that was purified from pluralism, that included the imaginations of the Republic, and that was tried to be constructed and transformed within an idealism. In this process of construction and transformation, ideological apparatuses such as the Populism approach, Halkevleri and Köy Enstitüleri were functionalised and reinforced. In this period, the public sphere is determined by positivist, secularist and modernist ideas and approaches, a citizenship identity integrated with the philosophy and values of the Republic is formed and this identity is included in the public sphere.

Since for the founders of the Republic, society is a classless, privilege-free and cohesive society, the public sphere is shaped according to this approach. Therefore, the public sphere contains homogeneity, monologue, uniformity and indoctrination. In this period, the public sphere is transformed under the guidance of political power. The lack of a civil society structure autonomous from the state weakens the quality and effectiveness of the public sphere. within this framework, the press and civil society organisations are made dependent on the state and deprived of a pluralistic quality. Therefore, the press, mass media, civil society structures, art and cultural instruments that construct the public sphere and make it effective have a content and function that is realised under the guidance of political power. Analysing and evaluating the phenomenon of the public sphere in the Early Republican Period in a multidimensional manner will provide important gains in this field and contribute to the enrichment of the literature. This study aims to contribute to this deficiency and focuses on the public sphere and its fortification by ideological apparatuses in the Early Republican Period.